

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра загальної психології та психологічного консультування

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

**«Особливості соціально-психологічної адаптації українських підлітків
в умовах евакуації до європейських країн під час війни»**

**«Features of socio-psychological adaptation of Ukrainian teenagers in the
conditions of evacuation to European countries during the war»**

Виконал: здобувач заочної форми навчання
спеціальність 053 Психологія

Мельцер Сергій Володимирович

Керівник: кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної психології та психологічного
консультування,

Чачко С.Л.

(підпис)

Рецензент: кандидат психологічних наук,
доцент кафедри диференціальної
і спеціальної психології,

Коваль Г.Ш.

(підпис)

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ____ від _____ 2024р.

Завідувач(ка) кафедри

(підпис)

Кіреєва З.О.

Захищено на засіданні ЕК № ____
Протокол № ____ від _____ 2024р.
Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис)

(ПІП)

Одеса 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЕВАКУАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	6
1.1 Поняття, види та механізми адаптації.....	6
1.2 Вікові особливості адаптації підлітків.....	10
1.3 Особливості адаптації підлітків в умовах евакуації, а також тих, хто залишився в Україні в умовах стресу та кризи.....	15
Висновок до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЕВАКУАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	22
2.1 Характеристика вибірки адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни.....	22
2.2 Обґрунтування вибіру методів дослідження соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни.....	24
2.3 Результати дослідження соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни.....	29
Висновок до розділу 2.....	44
ВИСНОВКИ.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	52
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціально-психологічна адаптація підлітків, які переживають кризу ідентичності, це процес особливо важливий і складний.

Під час війни молодь стикається з численними проблемами та потребами такими як безпека та травми, адже саме молодь стикається з ризиками фізичної та психологічної травми через природу воєнного конфлікту, через втрати рідних, пошкодження інфраструктури та страх перед можливими небезпечностями, втрата соціальної стабільності, порушення у здобутті освіти чи то перерви у навчанні через евакуацію, знищення навчальних закладів або вимушену втечу з рідного регіону, переїзд до інших країн – все це ставить під загрозу освітні можливості молоді [20,с. 100].

Підлітковий вік (середній шкільний) від 11 до 14 років у дівчаток, від 12 до 15 років у хлопчиків, та рання юність (старший шкільний вік) — від 15/16 до 17/18 років [31,с. 109] характеризується інтенсивним фізичним, когнітивним, емоційним і соціальним розвитком. Провідною діяльністю стає інтимно-особистісне спілкування з однолітками. Формується самосвідомість, система цінностей, життєвих планів. Все це робить підлітків вразливими до травматичного стресу.

Актуальність дослідження зумовлена масштабами евакуації українців через війну (після повномасштабного вторгнення Росії 2022 року кількість біженців сягнула 8 мільйонів) [3]. Значну частину становлять діти і підлітки, які змушені адаптуватися до нових умов життя, навчання, спілкування. Водночас ті, хто залишився в Україні, особливо в зоні бойових дій, потерпають від хронічного стресу, що також ускладнює їхню адаптацію.

Проблема адаптації молоді розглядається в Україні на державному рівні, розробка та впровадження національної молодіжної стратегії є важливим інструментом для дослідження та аналізу соціальних, економічних і політичних проблем, з якими стикається молодь у суспільстві [21,с. 134].

На законодавчому рівні у декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» [9] сказано, що серед основних завдань державної молодіжної політики є надання державою кожній молодій людині соціальних послуг із навчання, виховання, духовного і фізичного розвитку, професійної підготовки тобто підтримка в адаптації молоді людини.

У вітчизняній науковій літературі є багато прикладів досліджень проблеми адаптації підлітків. Нею займалися такі науковці як Т.Палько, І.Чистенко, І.Булах, Л.Закутська, А.Татьянчиков, М.Терещенко та інші.

Питання щодо адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни вивчали різні організації та експерти. Серед західних науковців, які вивчали проблему адаптації підлітків, можна виділити наступних: П.Марш, К. Б.Мак-Елхані, Р.Кросно, М.К.Джонсон. Ці дослідники зосереджувалися на різних аспектах адаптації підлітків, включаючи соціальну адаптацію, популярність серед однолітків, та вплив на розвиток особистості підлітків.

Мета роботи: вивчення теоретико-емпіричним шляхом особливостей соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни.

Об'єкт дослідження: соціально-психологічна адаптація підлітків.

Предмет дослідження: особливості соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни.

Задачі дослідження:

1. Розглянути наукові погляди щодо проблеми соціально-психологічної адаптації.
2. Розкрити психологічні особливості осіб підліткового віку.
3. Дослідити особливості соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни.

Методи дослідження: теоретичний (для опрацювання наукових джерел вітчизняних та зарубіжних авторів, узагальнення отриманих даних);

емпіричний (авторська анкета, Багаторівневий особистісний опитувальник "Адаптивність", Методика діагностики міжособистісних стосунків Лірі, Методика діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд, Тест життєстійкості Мадді); методи математичної статистики.

Вибірка дослідження складається з 63 індивідів підліткового віку (13-18 років), серед яких 30 індивідів чоловічої статі та 33 – жіночої, з багатьох українських міст, а також тих, хто був змушений залишити країну через початок повномасштабної війни 24 лютого 2022.

База проведення емпіричного дослідження: при виконанні дослідження проводилось опитування за допомогою Google-Form, Telegram.

Практична значущість дослідження: Практична значущість дослідження полягає у визначенні ключових факторів, що впливають на соціально-психологічну адаптацію українських підлітків, які були евакуйовані до країн Європи внаслідок війни. Отримані результати можуть бути використані для розробки та впровадження ефективних програм психологічної підтримки та соціальної інтеграції для цієї вразливої категорії. Такі програми допоможуть підліткам краще адаптуватися до нових життєвих умов, подолати культурні та мовні бар'єри, та забезпечити їхнє психологічне відновлення та розвиток. Знання, отримані в ході цього дослідження, також можуть бути корисними для урядових та неурядових організацій, які працюють з біженцями та мігрантами, а також для освітніх інституцій, що залучаються до інтеграції молодих біженців.

Структура роботи: обсяг основного тексту роботи складає 54 сторінки, складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЕВАКУАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ПІД ЧАС ВІЙНИ

1.1 Поняття, види та механізми адаптації

Визначення поняття адаптації варіюється в залежності від наукового контексту та підходів різних дослідників. Нижче наведено кілька визначень адаптації від відомих науковців : адаптація - це процес пристосування індивіда до умов середовища, що змінюється [19,с. 128]; адаптація - це процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища, а також результат цього процесу" [6, с. 324]; адаптація - це пристосування організму, особистості, їхніх систем до характеру окремих впливів або до змінних умов життя в цілому [26, с. 19]; адаптація - це процес і результат внутрішніх змін, зовнішнього активного пристосування і самозмін індивіда до нових умов існування [29, с. 89]; адаптація - це процес пристосування індивіда до умов зовнішнього і внутрішнього середовища [34, с. 20].

Ч.Дарвін у своїй роботі "Про походження видів" (1859) вперше використав поняття природного відбору, як механізм адаптації та еволюції. Дарвін описав адаптацію як процес, за допомогою якого організми з певними спадковими характеристиками мають більшу ймовірність вижити та розмножуватися в певному середовищі [47].

У.Бронфенбреннер, американський психолог, розробив екологічну теорію розвитку, яка включає концепцію адаптації в контексті взаємодії між індивідом та його різними середовищами (мікросистема, мезосистема, екзосистема, макросистема). Він вважав, що успішна адаптація залежить від якості та характеру цих взаємодій [51].

Ці визначення відображають різноманітність підходів до розуміння адаптації в біології, психології та соціальних науках, підкреслюючи її багатогранність як фундаментального процесу в живих системах.

Вивчення адаптації має довгу історію, яка сягає коренів у біології, психології та соціології. Перші теорії адаптації з'явилися ще в 19-му столітті, коли біологи почали розробляти теорії еволюції та пристосування організмів до навколишнього середовища.

У психології вивчення адаптації почалося на початку 20-го століття, коли психологи почали цікавитися питаннями пристосування індивідів до стресу та змін у навколишньому середовищі. Одним з піонерів вивчення адаптації в психології був швейцарський психолог Жан Піаже, який розробив теорію когнітивного розвитку, в якій адаптація грала центральну роль. Він виділив два типи адаптації: пристосування (адаптація до навколишнього середовища) та організацію (інтеграція нових знань і навичок в існуючу структуру пізнання) [10].

У середині 20-го століття вивчення адаптації набуло нового імпульсу з розвитком теорії стресу та копіngu. Американський психолог Річард Лазарус розробив теорію копіngu, в якій адаптація до стресу розглядається як процес, завдяки якому індивід намагається зменшити негативний вплив стресових факторів на своє психічне та фізичне здоров'я [46].

У сучасній психології вивчення адаптації продовжує бути важливою галуззю досліджень. Вивчаються різні аспекти адаптації, такі як адаптація до стресу, культурної адаптації, розвитку особистості та когнітивної адаптації. Розвиваються нові теорії та моделі адаптації, які допомагають краще зрозуміти цей складний процес.

Існують різні види адаптацій, зокрема біологічна, соціальна. Біологічна адаптація має на меті пристосування організмів до змін в екосистемах. Вона включає генетичну, фізіологічну та поведінкову адаптації. Соціальна адаптація стосується пристосування людей до нових соціальних умов, таких як зміна роботи, місця проживання або культурних норм. Розглянемо види більш детально.

Біологічна адаптація - це пристосування організму до умов навколишнього середовища, що забезпечує можливість його виживання і розмноження. Вона включає в себе кілька підвидів :

Генетична адаптація - це пристосування, що закріплюється в генотипі і передається у спадок. Прикладом може бути темне забарвлення шкіри у народів, що живуть в регіонах з інтенсивною сонячною радіацією.

Фізіологічна адаптація - це пристосування організму до умов середовища за рахунок зміни інтенсивності фізіологічних процесів. Наприклад, при зниженні температури навколишнього середовища підвищується інтенсивність обміну речовин для підтримки температури тіла.

Поведінкова адаптація - це пристосування, пов'язане зі зміною поведінки організму. Прикладом є зимова сплячка у деяких тварин [41].

Основними механізмами біологічної адаптації є натуральний відбір, мутації та генетичний дрейф. Всі три механізми біологічної адаптації тісно взаємопов'язані між собою. Мутації створюють генетичну мінливість, яка є матеріалом для природного добору. Природний відбір, у свою чергу, закріплює в популяції корисні мутації та елімінує шкідливі. Генетичний дрейф може випадково змінювати частоти алелей у популяції, впливаючи на дію природного добору [58].

Соціальна адаптація - це пристосування людини або групи людей до умов соціального середовища. Вона буває індивідуальна - пристосування окремої людини до умов соціуму. Наприклад, адаптація дитини до школи або дорослої людини до нового робочого колективу, групова - пристосування певної соціальної групи (сім'ї, трудового колективу) до змін соціальних умов, культурна - пристосування людини або групи людей до нових культурних умов. Наприклад, адаптація мігрантів до культурних особливостей країни, в яку вони переїхали [62].

Згідно з теорією культурної адаптації, переїзд у нову культуру супроводжується "культурним шоком", на подолання якого потрібен час і

зусилля. Виділяють 4 стадії подолання культурного шоку і успішної адаптації до нової культури: фаза "медового місяця" і туризму, фаза культурного шоку, фаза пристосування, переорієнтації і відновлення, фаза адаптації, вирішення і акумуляції.

На індивідуальному рівні, в процесі адаптації до різноманітного середовища, ставлення і відносини між групами змінюються в міру того, як люди набувають більшого міжгрупового досвіду. Спочатку люди зазвичай надають перевагу своїм власним групам, зберігаючи певну соціальну і психологічну дистанцію від людей з інших груп. Але в міру взаємодії з представниками іншої групи часто відбувається процес "депровінціалізації", в ході якого розвивається не тільки більш позитивне ставлення до конкретної групи, але й відбувається ширша переорієнтація установок у бік більшого прийняття міжгрупових відмінностей [60].

Основними механізмами соціальної адаптації є навчання та освіта, імітація та соціалізація.

Навчання та освіта - це процес засвоєння індивідом знань, умінь і навичок, необхідних для успішного функціонування в суспільстві. Завдяки навчанню та освіті людина набуває соціального досвіду, формує свій світогляд і систему цінностей. Освіта допомагає людині адаптуватися до мінливих умов суспільства, знаходити своє місце в соціальній структурі та реалізовувати свій потенціал.

Імітація - це процес засвоєння індивідом соціальних норм, цінностей і правил поведінки шляхом наслідування поведінки інших людей. Завдяки імітації людина навчається виконувати соціальні ролі, взаємодіяти з іншими людьми та орієнтуватися в соціальному просторі. Особливо важливу роль імітація відіграє в процесі соціалізації дітей, які засвоюють моделі поведінки дорослих [49].

Соціалізація - це процес засвоєння індивідом соціального досвіду, інтеграції в соціальну систему та активного відтворення засвоєних норм і

цінностей у своїй діяльності. Завдяки соціалізації людина стає повноправним членом суспільства, здатним до самостійної діяльності та взаємодії з іншими людьми. Соціалізація відбувається протягом усього життя людини і включає в себе такі етапи, як первинна соціалізація (в сім'ї та найближчому оточенні) та вторинна соціалізація (в освітніх і професійних інститутах) [38].

Всі три механізми соціальної адаптації тісно взаємопов'язані між собою. Навчання та освіта дають людині знання та навички, необхідні для успішної соціалізації. Імітація допомагає засвоювати соціальні норми та цінності на практиці. Соціалізація, у свою чергу, забезпечує інтеграцію індивіда в суспільство та активне відтворення засвоєних норм і цінностей [61].

Отже, адаптація - це універсальна властивість живих організмів пристосовуватись до мінливих умов зовнішнього і внутрішнього середовища, що забезпечує їхнє виживання і можливість залишати потомство. Вона відбувається на різних рівнях - від молекулярного до соціального, і є необхідною умовою існування життя на Землі.

1.2 Вікові особливості адаптації підлітків

Адаптація в підлітковому віці має особливе значення, оскільки в цей період відбуваються значні зміни в житті та розвитку особистості. Упродовж усього життя людині доводиться адаптуватись до різних ситуацій, але в підлітковому віці ця проблема стає особливо актуальною. У підлітків емоційні переживання якісно змінюються через зміни у відносинах з навколишнім світом - дорослими, однолітками, особливо протилежної статі. Також змінюється ставлення до навчання і самих себе. Підлітковий вік характеризується підвищеною емоційною збудливістю, імпульсивністю, перевагою збудження над гальмуванням, швидкою зміною настрою, схильністю до бурхливого вираження почуттів [54]. Однією з головних тенденцій підліткового віку є переорієнтація спілкування з дорослих на

однолітків. Провідною діяльністю стає інтимно-особистісне спілкування, яке будується на основі морально-етичних норм .

Характерні новоутворення: "почуття дорослості", розвиток самосвідомості й самооцінки, інтерес до себе як особистості, критичне ставлення до оточуючих, вміння підкоряти свої інтереси нормам колективу, здатність до ідентифікації [37].

Підлітковий вік характеризується стрімкими фізіологічними змінами, які суттєво впливають на процес адаптації молодого людини. Розглянемо основні фізіологічні зміни та їх наслідки для адаптації підлітка: ріст та зміна пропорцій тіла, швидкий ріст кісток та м'язів може викликати тимчасову незграбність, невпевненість у своєму тілі. Підліток має звикнути до нових розмірів та пропорцій, навчитися володіти своїм тілом, що вимагає певного часу та зусиль [57]. Гормональна перебудова, активізація роботи статевих залоз призводить до коливань настрою, емоційної нестабільності, підвищеної збудливості. Навчитися регулювати свої емоції, справлятися зі стресом - важливі адаптаційні завдання цього періоду [22]. Статеве дозрівання, розвиток вторинних статевих ознак, поява сексуального потягу можуть викликати зніяковіння, сором, тривогу. Прийняття своєї сексуальності, формування здорового ставлення до інтимних стосунків потребує адаптації на психологічному та соціальному рівнях [36]. Зміни зовнішності, поява акне, ламкість голосу у хлопців, збільшення ваги тіла можуть знижувати самооцінку підлітка. Важливо навчитися приймати свою зовнішність, доглядати за собою, не заціклюватися на недоліках [30]. Зміни в роботі мозку, префронтальна кора, що відповідає за планування, прийняття рішень, контроль імпульсів, розвивається повільніше за лімбічну систему. Це може призводити до ризикованої поведінки, необдуманих вчинків. Розвиток самоконтролю, навичок прийняття рішень - важливі адаптаційні завдання [13]. Зміни режиму сну, через гормональні зміни підлітки пізніше хочуть лягати спати і пізніше прокидаються. Це може викликати проблеми з

навчанням, хронічний недосип. Адаптація режиму дня, гігієна сну мають велике значення [30].

Фізіологічні зміни підліткового віку - це серйозний виклик для адаптації молодшої людини. З одного боку, вони відкривають нові можливості, з іншого - можуть викликати стрес, невпевненість, проблеми у стосунках.

Успішна адаптація підлітків потребує розуміння та підтримки з боку дорослих, розвитку навичок самопізнання, саморегуляції та прийняття власних змін. Це важливий етап особистісного становлення, який закладає основи для подальшого гармонійного розвитку [8].

Також важливим аспектом є соціальна адаптація у підлітковому віці. Соціальна адаптація підлітків є важливим аспектом їхнього розвитку та становлення особистості. Підлітковий період - це час, коли діти починають виходити зі свого сімейного середовища та активно включатися у соціальне життя. Вони зустрічаються з новими викликами, такими як взаємодія з ровесниками, вчителями, дорослими та іншими соціальними групами.

Ось кілька ключових соціальних аспектів адаптації підлітків. Стосунки з однолітками, у підлітковому віці стосунки з однолітками набувають особливого значення. Підлітки прагнуть бути прийнятими в групі ровесників, мати друзів, відчувати приналежність. Труднощі у спілкуванні з однолітками, конфлікти, ізоляція можуть негативно впливати на соціальну адаптацію [40]. Стосунки з батьками. Хоча вплив однолітків зростає, батьки залишаються важливими фігурами в житті підлітків. Підтримка, довіра, здатність знаходити компроміси у стосунках з батьками сприяють успішній адаптації. І навпаки, конфлікти, надмірний контроль чи відсутність уваги з боку батьків ускладнюють цей процес [28]. Самоідентифікація і самооцінка. У підлітковому віці активно формується Я-концепція, самооцінка, ідентичність. Підліток намагається зрозуміти, ким він є, якими є його здібності, цінності. Позитивне самосприйняття, впевненість у собі, почуття власної гідності - важливі фактори успішної адаптації [12]. Засвоєння соціальних ролей.

Підлітковий період - час засвоєння різноманітних соціальних ролей: учня, члена сім'ї, громадянина тощо. Здатність відповідати соціальним очікуванням, справлятися з рольовими обов'язками є важливою для адаптації. Моральний розвиток. Для підлітків характерний інтенсивний моральний розвиток, формування власних етичних принципів і цінностей. Засвоєння моральних норм, здатність узгоджувати свою поведінку з ними впливає на успішність соціальної адаптації [35].

Звичайно, соціальна адаптація підлітків може стикатися з певними труднощами - конфліктами з батьками та однолітками, проявами бунтарства, ризикованою поведінкою тощо. Тому дуже важлива підтримка та розуміння з боку дорослих, готовність до діалогу.

У цілому, соціальна адаптація - це безперервний процес протягом усього життя. Але саме в підлітковому віці закладається міцний фундамент соціальних навичок та орієнтирів, які допоможуть молодій людині успішно реалізувати себе в майбутньому, гармонійно вписатися в суспільство [32].

Підлітковий період характеризується значними психологічними змінами, які впливають на адаптацію підлітків до нових соціальних та навчальних вимог. Деякі психологічні особливості адаптації підлітків включають пошук ідентичності, підлітки активно шукають свою ідентичність, визначають свої цілі, цінності та інтереси. Це може призвести до появи суперечностей та конфліктів з родичами та дорослими. Емоційна нестабільність - підлітки можуть переживати сильні емоції та бути більш схильними до стресу та депресії. Це може вплинути на їхню здатність адаптуватися до нових ситуацій та викликів [5]. Потреба в самостійності. Підлітки прагнуть до більшої незалежності та самостійності. Вони можуть відчувати потребу у прийнятті власних рішень та контролі над своїм життям, що може створювати конфлікти з дорослими. Соціальне порівняння, підлітки активно порівнюють себе з ровесниками та іншими людьми, що може впливати на їх самооцінку та самоприйняття [17]. Страх провалу - підлітки

можуть бути більш схильними до страху провалу та невдачі, особливо в навчальних або соціальних ситуаціях. Це може вплинути на їх мотивацію та здатність адаптуватися до нових вимог. Підвищена чутливість до критики та негативних оцінок у підлітків може бути більше, що може впливати на їх самооцінку та відношення до себе.

Знання цих психологічних особливостей допомагає педагогам, батькам та іншим дорослим підтримувати підлітків у процесі адаптації та забезпечувати їм підтримку та розуміння.

Адаптація у підлітковому віці вивчена на високому рівні, але підлітки часто мають труднощі з адаптацією до нових умов життєдіяльності. Це може бути пов'язано з особливостями державної політики, вимушеним переміщенням по країні або за кордон, емоційною атмосферою у сім'ї, відсутністю близьких дружніх стосунків, вибором життєвого шляху тощо. Такі фактори призводять до підвищеної тривожності, пов'язаної, головним чином, з особливостями самооцінки, необхідністю вибору майбутньої професії, з труднощами входження у доросле життя, невідповідністю до виконання нових соціальних ролей, суперечностями у сфері спілкування [23].

Виділяють наступні види адаптації: алопластична адаптація – здійснюється змінами зовнішнього світу під існуючі потреби особистості; аутопластична адаптація – здійснюється змінами структури особистості під умови середовища. Розрізняють загальну і ситуативну адаптацію. Загальна адаптація (і адаптованість) є результатом послідовного ряду ситуативних адаптацій [24].

Таким чином, психологічні особливості адаптації підлітків включають в себе процеси пристосування до нових умов життя, виховання індивідуальної особистості, а також адаптацію до нових соціальних ролей. Для успішної адаптації необхідна підтримка зі сторони сім'ї та педагогів, а також розвиток психологічних захисних механізмів [39].

Отже, адаптація в підлітковому віці - це складний процес пристосування до нових умов життя, відносин, вимог і норм. Вона ускладнюється війною в країні, емоційною нестабільністю, конфліктами з дорослими, прагненням до самостійності. Але успішна адаптація необхідна для гармонійного розвитку особистості підлітка.

1.3. Особливості соціально-психологічної адаптації підлітків в умовах евакуації, а також тих, хто залишився в Україні в умовах стресу та кризи.

За спостереженнями психологів, найважче серед дітей переселення переживають підлітки. До повномасштабного вторгнення у них удома були певні плани на життя, але війна зруйнувала їх.

Значна кількість підлітків в Україні зазнали вимушеного переміщення внаслідок війни. Адаптація до нових умов життя, навчання, соціального оточення є серйозним викликом для їхнього психологічного благополуччя та розвитку [4]. Підлітки, які залишилися в Україні, перебувають під постійним впливом стресових факторів, пов'язаних з війною - загрозою безпеці, руйнуванням звичного способу життя, втратами близьких тощо. Це створює ризики для їхнього психічного здоров'я та соціальної адаптації.

Підлітковий вік є критичним періодом формування особистості, самоідентифікації, становлення життєвих орієнтирів. Переживання кризових подій в цей період може мати довготривалі наслідки для подальшого розвитку і функціонування особистості. Розуміння особливостей адаптації підлітків в умовах війни та розробка ефективних стратегій психосоціальної підтримки є важливим завданням для збереження людського потенціалу країни, профілактики проблем психічного здоров'я та асоціальної поведінки у молоді [25]. Дослідження цієї теми дозволить напрацювати науково обґрунтовані рекомендації для батьків, педагогів, психологів щодо надання

допомоги підліткам у подоланні стресу, адаптації до нових умов, збереженні психологічного благополуччя в ситуації кризи.

Таким чином, вивчення особливостей адаптації підлітків в умовах евакуації та кризи є надзвичайно актуальним і важливим завданням, яке має значення як для підтримки конкретних осіб і сімей, так і для суспільства в цілому в контексті поточної ситуації в Україні.

Важливо розглядати адаптацію підлітків, які були евакуйовані і які залишились в Україні окремо. Адаптація підлітків, які були евакуйовані, має свої особливості, пов'язані зі стресовими обставинами переїзду, розлукою з рідним середовищем та близькими людьми, а також зі зміною навчального і соціального середовища.

Із особливостей, які можна виділити по-перше - емоційна нестабільність, підлітки можуть переживати сильні емоції, такі як страх, тривога, сум, розчарування, гнів та безнадія. Вони можуть виявляти зміни настрою, підвищену роздратованість та знижену емоційну стійкість. Підлітки, які пройшли через евакуацію, можуть мати психологічні проблеми, такі як тривожність, депресія, почуття втрати, стрес та травматичний шок [53].

По-друге соціальна ізоляція - підлітки можуть почуватися відокремленими від своїх друзів та родини, а також відновити зв'язки з ними може бути складно через відстань або недоступність. Підлітки, які опинилися в чужому середовищі, можуть відчувати себе дивними та непорозумілими, що може призвести до відчуження від своїх ровесників та нових соціальних зв'язків. Підлітки, які були евакуйовані, можуть мати обмежений доступ до освіти та професійної підготовки в новій місцевості, що може вплинути на їх можливості для майбутньої кар'єри та економічної самостійності [16].

По-третє проблеми з навчанням, перехід до нової школи або навчального закладу може створити труднощі з адаптацією до нового розкладу, методів навчання та вимог [42].

По-четверте фізичні проблеми, підлітки можуть переживати фізичні проблеми, такі як втома, головний біль, проблеми зі сном.

Варто також зазначити мовний бар'єр. Мовний бар'єр є однією з головних проблем адаптації, особливо для дітей, які опинилися в чужих країнах. Це може призвести до конфліктних ситуацій з однокласниками та вчителями, що погіршує емоційний стан дитини

Адаптація підлітків, які були евакуйовані, може бути складним процесом, оскільки вони можуть стикатися з травмами, пов'язаними з вимушеною міграцією та розлукою з батьками. Переміщення з дому може спричинити почуття втрати, страху, розгубленості та самотності. Розлука з батьками може також спричинити сильний стрес, почуття розриву та депресію [1].

Підлітки, які були евакуйовані, потребують підтримки та розуміння з боку родичів, друзів, вчителів та спеціалістів. Важливо створити безпечне та підтримуюче середовище для них, де вони можуть відчувати себе прийнятими та підтримуваними.

Однак важливо розуміти, що процес адаптації кожного підлітка унікальний і може потребувати індивідуальної підтримки. Професійні психіатричні служби можуть знадобитися, щоб допомогти евакуйованим підліткам впоратися з травмою та стресом. Маючи належну підтримку та ресурси, евакуйовані підлітки можуть успішно адаптуватися до нового середовища та подолати труднощі, пов'язані з вимушеною міграцією та розлукою з близькими [43].

Підлітки, які залишилися в Україні під час війни, також стикаються зі значними викликами в адаптації до нових умов життя. Адаптація підлітків, які залишилися в Україні, може бути складною через воєнний конфлікт, який впливає на їхнє життя. Багато підлітків можуть стикатися з травмами, пов'язаними з насильством, втратою рідних та близьких, переміщенням з

дому та зміною свого способу життя. Це може спричинити почуття тривоги, стресу, депресії та інших негативних емоцій [15].

Підлітки, які залишаються в Україні під час збройного конфлікту, можуть зіткнутися з цілою низкою серйозних викликів і проблем, зокрема:

1. Безпосередня загроза життю і здоров'ю через обстріли, бомбардування, перебування в зоні активних бойових дій. Це може призводити до постійного відчуття тривоги, страху, неспокою.
2. Втрата рідних, друзів, знайомих внаслідок бойових дій, що призводить до важкого горя, травматичних переживань. Травматичний стрес через пережиті події (обстріли, втрати, насильство) може викликати ПТСР, флешбеки, кошмари, емоційне оніміння. Горе через втрату рідних, друзів, дому викликає сильні переживання суму, злості, провини, безпорадності.
3. Руйнування дому, школи, інфраструктури населеного пункту, що позбавляє звичних і безпечних умов життя [52].
4. Вимушене переселення в інший регіон, що пов'язане зі стресом адаптації до нового місця, розлукою з рідними. Розлука з батьками, брак їхньої підтримки позбавляє важливого ресурсу стабільності й опори в стресовій ситуації. Порушення звичного способу життя, навчання, соціальних зв'язків дезорієнтує, викликає почуття невизначеності, ізольованості.
5. Перебої з продуктами харчування, водою, електрикою, опаленням, що створює важкі побутові умови. Погані побутові умови, брак базових речей виснажують фізично і психологічно, ускладнюють самоорганізацію.
6. Неможливість отримувати необхідну медичну допомогу через руйнування лікарень, брак ліків і фахівців [50].
7. Обмежений доступ до навчання або його зупинка через руйнування шкіл, відсутність вчителів, небезпечність шляху до школи.
8. Постійне перебування в укриттях, підвалах під час обстрілів, що викликає виснаження, клаустрофобію, побутові труднощі.

9. Необхідність розлучатися з батьками, які йдуть воювати або змушені залишатися на роботі, наприклад лікарі. Брак батьківської підтримки і захисту.
10. Вимушене раннє дорослішання, коли підлітки мусять опікуватися молодшими дітьми, людьми похилого віку, допомагати виживати родині. Необхідність швидко подорослішати і брати на себе недитячі обов'язки та рішення викликає перевантаження і внутрішні конфлікти.
11. Постійний інформаційний тиск, вплив пропаганди, фейків, що ускладнює розуміння реальної ситуації, породжує страхи. Брак достовірної інформації, протиріччя між офіційними повідомленнями і реальністю породжують недовіру, розгубленість, цинізм.
12. Ризик стати жертвою сексуального насильства з боку окупантів, що особливо загрожує дівчатам-підліткам [11].

Все це створює великі ризики для ментального здоров'я і розвитку підлітків. Вони можуть відчувати сильні емоційні коливання, спалахи гніву, імпульсивність, мати проблеми з концентрацією уваги, мотивацією, стосунками. Частина може вдаватися до ризикованої поведінки - вживання психоактивних речовин, небезпечних пригод, протиправних дій.

Довгострокові наслідки для психічного здоров'я можуть бути серйозними для підлітків, які зазнали стресу внаслідок збройного конфлікту в Україні, як для евакуйованих, так і для тих, хто залишився. Один з основних ризиків полягає в розвитку психічних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні розлади та інші негативні емоції [48].

ПТСР може виникнути в результаті пережитого травматичного досвіду, такого як насильство, втрата рідних та близьких, переміщення з дому та зміна способу життя. Симптоми ПТСР можуть включати кошмари, флешбеки, почуття паніки, депресії, тривоги та агресії [59].

Депресія та тривожні розлади також можуть бути серйозними наслідками для психічного здоров'я підлітків, які зазнали стресу внаслідок збройного конфлікту. Депресія може характеризуватися почуттям безпорадності, втрати інтересу до життя, втратою апетиту, сонливістю, втратою концентрації та іншими негативними симптомами. Тривожні розлади можуть виражатися в почутті тривоги, паніки, страху та невпевненості [33].

Інші довгострокові наслідки для психічного здоров'я підлітків, які зазнали стресу внаслідок збройного конфлікту, можуть включати розвиток антисоціальної поведінки, алкогольної або наркотичної залежності, самогубства та інших негативних наслідків.

Забезпечення підтримки, розуміння та ресурсів може допомогти підліткам впоратися з цими довгостроковими наслідками для психічного здоров'я та запобігти розвитку психічних розладів. Професійна допомога, така як терапія та медикаментозна терапія, може бути необхідною для лікування психічних розладів, пов'язаних зі стресом [7].

Загалом, довгострокові наслідки для психічного здоров'я підлітків, які зазнали стресу внаслідок збройного конфлікту в Україні, можуть бути серйозними, і забезпечення підтримки, розуміння та ресурсів може допомогти підліткам повернутися до нормального життя.

Висновок до розділу 1

1. Адаптація визначається як процес пристосування організму до змін умов середовища, що сприяє його виживанню та розмноженню. Цей процес може бути активним, результатом внутрішніх змін, або результатом зовнішнього активного пристосування. Адаптація включає в себе біологічні та соціальні аспекти, що відображають її багатогранність як фундаментального процесу в живих системах.

2. Існує кілька видів адаптації, зокрема біологічна та соціальна. Біологічна адаптація включає генетичну, фізіологічну та поведінкову адаптацію, спрямовану на пристосування організму до змін умов середовища. Соціальна адаптація стосується пристосування людей до нових соціальних умов, таких як зміна роботи, місця проживання або культурних норм.

3. Основні механізми біологічної адаптації включають натуральний відбір, мутації та генетичний дрейф. Соціальна адаптація забезпечується через навчання та освіту, імітацію та соціалізацію. Ці механізми тісно взаємопов'язані між собою, забезпечуючи успішну адаптацію до нових умов життя.

4. Адаптація підлітків в умовах евакуації та кризи є складним процесом, що включає емоційну нестабільність, соціальну ізоляцію, проблеми з навчанням, фізичні проблеми та мовний бар'єр. Важливо забезпечити підтримку та розуміння з боку родичів, друзів, вчителів та спеціалістів для успішної адаптації.

5. Війна в Україні впливає на адаптацію підлітків, що вимушені переживати стрес, втрати, переміщення та зміни в способі життя. Це може призвести до розвитку психічних розладів, таких як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія та тривожні розлади. Забезпечення професійної допомоги та ресурсів може допомогти підліткам впоратися з цими наслідками.

Висновки підкреслюють важливість розуміння адаптації як фундаментального процесу в живих системах, що має різноманітні форми та механізми. Адаптація підлітків в умовах евакуації та кризи вимагає особливої уваги та підтримки з боку дорослих та спеціалістів.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЕВАКУАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН ПІД ЧАС ВІЙНИ

2.1 Характеристика вибірки соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни.

Вибірка складається з 63 осіб підліткового віку, з яких 31 особа проживає в Україні, а 32 особи в Європі. Дослідження проводилось онлайн на базі Google-Form, Telegram. Згідно з віковою періодизацією за Савчиним і Василенком, вибірку можна розділити на дві вікові групи:

Середній шкільний вік (13-15 років):

- З України: 17 осіб (9 дівчат та 8 хлопців)
- З Європи: 14 осіб (6 дівчат та 8 хлопців)

Старший шкільний вік (16-18 років):

- З України: 13 осіб (5 дівчат та 8 хлопців)
- З Європи: 19 осіб (10 дівчат та 9 хлопців)

Вибірка є репрезентативною для дослідження соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни, оскільки включає представників обох статей та охоплює різні вікові групи підлітків згідно з прийнятою періодизацією. Наявність двох груп (з України та з Європи) дозволить порівняти рівень адаптації підлітків, які залишилися в Україні, та тих, хто був евакуйований. Розподіл за віковими групами дозволить виявити можливі відмінності в адаптації залежно від віку підлітків.

Вибірка була сформована з метою вивчення адаптаційних процесів серед підлітків у критичних умовах життя, зумовлених воєнними діями в Україні та наступною евакуацією. Важливим аспектом є аналіз гендерних та

вікових особливостей адаптації. Вікова періодизація дозволяє деталізувати дослідження, враховуючи розвиткові особливості підлітків в середньому та старшому шкільному віці.

Значна представленість жіночої статі серед учасників дослідження в Україні може бути пов'язана зі специфікою вибіркової сукупності або особливостями евакуаційних процесів. В той же час, ситуація в Європі демонструє більш збалансоване співвідношення між статтю та віком учасників, що може забезпечити ширший контекст для аналізу адаптації.

Вибір підліткового віку (13-18 років) для дослідження соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни є актуальним з кількох причин:

1. Підлітковий вік є критичним періодом розвитку особистості. У цей час відбуваються значні фізіологічні, психологічні та соціальні зміни, що можуть вплинути на здатність підлітків адаптуватися до нових умов життя в іншій країні. Дослідження адаптації в ці періоди дозволяє зрозуміти, як стресові події впливають на розвиток особистості в різних аспектах [44].

2. Підлітки є особливо вразливою групою в умовах війни та вимушеної евакуації. Вони можуть гостро переживати розлуку з батьками, друзями, звичним оточенням, що може негативно позначитися на їхньому психологічному стані та адаптації. Евакуація та адаптація в новому соціальному середовищі мають великий вплив на ці процеси. Розуміння цих впливів допоможе розробити ефективні підходи до підтримки та інтеграції підлітків у новому середовищі [55].

3. Підлітковий вік характеризується формуванням ідентичності, самосвідомості та світогляду. Досвід евакуації та адаптації до нового середовища може мати значний вплив на ці процеси.

4. Успішна адаптація підлітків до нових умов життя є важливою для їхнього подальшого розвитку, навчання та соціалізації. Невдала адаптація

може призвести до різноманітних психологічних проблем та труднощів в майбутньому.

5. Дослідження соціально-психологічної адаптації саме підлітків дозволить розробити відповідні програми психологічної підтримки та супроводу для цієї вікової групи, враховуючи їхні специфічні потреби та виклики. Розуміння впливу евакуації та адаптації на ці процеси має важливе значення для підтримки підлітків у плануванні їхнього майбутнь

Таким чином, вибір підліткового віку для дослідження є актуальним та обґрунтованим, оскільки дозволяє вивчити особливості адаптації однієї з найбільш вразливих груп населення в умовах війни та вимушеної евакуації.

2.2 Обґрунтування вибіру методів дослідження соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни

Для дослідження соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни, було обрано такі емпіричні методи :

1. Авторська анкета, яка була використана для збору квалітативних даних про вік, стать, місце проживання, склад сім'ї, тощо, всього 18 питань.

2. Багаторівневий особистісний опитувальник "Адаптивність", призначений для вивчення адаптивних можливостей індивіда на основі оцінки деяких психофізіологічних та соціально-психологічних характеристик, що відображають особливості психічного та соціального розвитку [2]. Опитувальник містить 165 питань, має чотири структурних рівня. Ми використовували тільки шкали 3-го рівня: поведінкова регуляція (ПР}, комунікативний потенціал (КП) і моральна нормативність (МН) та шкалу 4-го рівня - особистісний адаптаційний потенціал (ЛАП). При аналізі результатів враховуються відповіді, які збігаються з ключем. За кожен

відповідь, що збігається з ключем, нараховується один бал. Потім сирі бали переводять за таблицею в стени, які своєю чергою відповідають групам. 1. Група хороших адаптаційних здібностей. 2. Група задовільної адаптації. 3. Група зниженої адаптації.

3. Методика діагностики міжособистісних стосунків Т. Лірі. Опитувальник містить 128 оціночних суджень, з яких у кожному з 8 типів відносин утворюються 16 пунктів, упорядкованих по висхідній інтенсивності. Використується для оцінки якості міжособистісних стосунків підлітків з їх однолітками та дорослими, визначення факторів, які можуть впливати на якість цих стосунків, а також для розробки рекомендацій щодо покращення міжособистісних навичок підлітків [18]. На першому етапі опрацювання даних проводять підрахунок балів за кожною октанті за допомогою ключа до опитувальника. На другому етапі за допомогою формул визначаються показники за двома основними параметрами "Домінування" і "Дружелюбність":

Домінування = $(I - V) + 0,7 \times (VIII + II - IV - VI)$

Дружелюбність = $(VII - III) + 0,7 \times (VIII - II - IV + VI)$

Римськими цифрами позначаються результати за шкалами. На заключному етапі отримані результати інтерпретуються таким чином, 0-4 бали – низька, 5-8 балів - помірна: адаптивна поведінка;

9-12 балів - висока: екстремальна поведінка;

13-16 балів - екстремальна: до патології поведінка.

4. Методика діагностики соціально-психологічної адаптації

Роджерса-Даймонд. Опитувальник, розроблений для аналізу характеристик соціально-психологічної адаптації та особистісних рис, пов'язаних з нею - це комплексний підхід до діагностики соціально-психологічної адаптації, який включає наступні компоненти: містить 101 твердження, які сформульовані без використання займенників, в однині третій особі, має 6 шкал: Адаптація, Прийняття інших, Інтернальність, Самосприйняття, Емоційна комфортність,

Прагнення до домінування. Кожній відповіді присвоюються бали від 0 до 6.

Результати підраховують для кожної шкали за формулами. Адаптація:

$A = a/a + b * 100$; Самоприйняття: $S = a/a + 1.6b * 100$; Прийняття інших:

$L = 1.2a/1.2a + b * 100$; Емоційний комфорт: $E = a/a + b * 100$; Інтернальність:

$I = a/a + 1.4b * 100$; Прагнення до домінування: $D = 2a/2a + b * 100$, де a – це

позитивне значення шкали, а b – негативне. Зона невизначеності для підлітків

за шкалами: Адаптація 68-170, Прийняття інших 12-30, Інтернальність 26-65,

Самосприйняття 22-52, Емоційна комфортність 14-35, Прагнення до

домінування 6-15. Результати до зони невизначеності інтерпретуються як

надзвичайно низькі, а після найвищого показника в зоні невизначеності – як

високі.

5. Тест життєстійкості С. Мадді. Для нашого дослідження краще підходить скорочена версія, яка складається з 24 тверджень, які найкраще представляють первісну концепцію та забезпечують збереження змістовної валідності вимірювань. Результати тестування життєстійкості допомагають оцінити, наскільки людина здатна і готова активно та гнучко реагувати на стресові ситуації та проблеми, або її схильність до відчуття стресу та депресивних станів. Для підрахунку балів відповідям на прямі пункти присвоюють бали від 0 до 3 ("ні" - 0 балів, "скоріше ні, ніж так" - 1 бал, "скоріше так, ніж ні" - 2 бали, "так" - 3 бали), відповідям на зворотні пункти присвоюють бали від 3 до 0 ("ні" - 3 бали, "так" - 0 балів). Потім підсумовується загальний бал життєстійкості та показники для кожної з 3 субшкал (залученості, контролю та прийняття ризику). Отриманий результат може бути порівняний із нормативним. Нормативні значення шкал: життєстійкість 80,72, стандартне відхилення 18,53; залученість 37,64, стандартне відхилення 8,08; контроль 29,17 стандартне відхилення 8,43; прийняття ризику 13,91 стандартне відхилення 4,39 [14].

2.3 Результати дослідження соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни

Отримані під час емпіричного дослідження результати було підраховано за допомогою програми Excel. Для визначення статичних відмінностей та відхилень у дослідженні соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни використали наступні методи математичної статистики: t-критерій Стьюдента, середнє значення (M), середнє відхилення (m), мода, медіана, помилка середнього, а також дисперсійний аналіз (ANOVA) F-критерій Фішера який перевіряє, чи існують статистично значущі відмінності між більш ніж двома групами. Для цього середні значення відповідних груп порівнюються між собою. ANOVA перевіряє, чи є різниця між більш ніж двома групами, тоді як t-критерій Стьюдента використовується для порівняння середніх значень між двома групами. Розраховується як відношення середньої різниці до стандартної помилки .

$t = (X1 - X2) / SE$, де $X1$ і $X2$ - середні значення груп, SE - стандартна помилка .

Середнє значення вибірки, яке відображає центральну тенденцію даних.

Розрахунок: $\bar{X} = \sum X_i / n$, де $\sum X_i$ - сума значень, n - кількість значень .

Середньоквадратичне відхилення вимірює розсіювання значень вибірки навколо середнього значення.

$\sigma = \sqrt{[(\sum (X_i - \bar{X})^2) / (n - 1)]}$, де $\bar{X}$ - середнє значення .

Мода- це визначення значень, які зустрічається найчастіше в вибірці.

Медіана- це середнє значення вибірки, коли дані впорядковані за зростанням.

Розрахунок: Якщо n - парне, то Медіана = $(X_{n/2} + X_{(n/2 + 1)}) / 2$. Якщо n - непарне, то Медіана = $X_{((n + 1) / 2)}$.

Помилка середнього (m) - вимірює невизначеність оцінки середнього значення.

Розрахунок: $SE = m / \sqrt{n}$, де m - стандартне відхилення, n - кількість значень.

ANOVA - використовується для порівняння середніх значень між більше ніж дві групи. Розраховується як відношення дисперсії між групами до дисперсії в межах груп.

Розрахунок: $F = MSB / MSE$, де MSB - середньоквадратичне відхилення між групами, MSE - середньоквадратичне відхилення в межах групи [56].

Ці статистичні методи дозволяють аналізувати та інтерпретувати дані, отримані в ході дослідження, для визначення рівня адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни.

Таблиця 2.1

Результати дослідження вікових особливостей соціально-психологічної адаптації українських підлітків в умовах евакуації до європейських країн під час війни

Вікові групи		M	m	t	p
А_Поведінкова регуляція	13-15	1,5	0,1	-2,62	0,011
	16-18	2,4	0,3		
А_Моральна нормативність	13-15	3,2	0,2	-2,73	0,008
	16-18	40,2	0,3		
Л_Агресивний	13-15	8,7	0,5	2,02	0,047
	16-18	7,3	0,5		
СПА_Відомість	13-15	22,4	0,8	2,06	0,043
	16-18	19,3	1,2		
Ж_Залучення	13-15	14,9	1,4	-3,03	0,004
	16-18	20,7	1,3		
Ж_Контроль	13-15	10,6	1,0	-2,50	0,015
	16-18	14,6	1,2		
Ж_Прийняття_ризик	13-15	5,7	0,8	-2,63	0,011
	16-18	8,7	0,8		
Ж_Життєстійкість	13-15	31,2	3,1	-2,85	0,006
	16-18	44,0	3,2		

Для кращого розуміння та аналізу даних відобразимо їх у вигляді таблиці, де результати дослідження було проаналізовано за допомогою t-критерія Стюдента. Цей метод використовується для порівняння середнього значення двох незалежних вибірок з нормально розподіленою похибкою. У даній таблиці (Таблиця 2.1) використовується цей метод для порівняння середніх значень різних соціальних та психологічних показників між двома віковими групами: 13-15 років та 16-18 років.

В таблиці 2.1. представлені дані про різні психологічні характеристики двох вікових груп: 13-15 років і 16-18 років. Дані включають середні значення (M), стандартні помилки середніх (m), значення t-критерію (t) та відповідні p-значення (p).

Аналізуючи значення t-критерію: А_Поведінкова регуляція, А_Моральна нормативність, Ж_Залучення, Ж_Контроль, Ж_Прийняття_ризиків, Ж_Життєстійкість - усі ці значення t від'ємні, що вказує на те, що середні значення характеристик у віковій групі 13-15 років нижчі, ніж у групі 16-18 років.

Л_Агресивний, СПА_Відомість 0- навпаки мають позитивне значення, що вказує на те, що середні значення характеристик у віковій групі 13-15 років вищі, ніж у групі 16-18 років.

Ці значення для кращого розуміння та аналізу даних відобразимо їх у вигляді таблиці, де результати дослідження було проаналізовано за допомогою метода Стюдента. Цей метод використовується для порівняння середнього значення двох незалежних вибірок з нормально розподіленою похибкою. У даній таблиці (Таблиця 2.1.) використовується цей метод для порівняння середніх значень різних соціальних та психологічних показників між двома віковими групами: 13-15 років та 16-18 років.

В таблиці 2.2. і 2.3. представлені дані про різні психологічні характеристики двох вікових груп: 13-15 років і 16-18 років. Дані включають

середні значення (M), стандартні помилки середніх (m), значення t-критерію (t) та відповідні р-значення (p).

Таблиця 2.2

Результати дослідження статевих особливостей соціально-психологічної адаптації українських підлітків групи 13-15 років в умовах евакуації до європейських країн під час війни

Стать		M	m	t	p
Л_Егоїстичний	дівчата	7,0	0,4	2,01	0,049
	хлопці	5,6	0,5		
Л_Підпорядкований	дівчата	6,7	0,6	-2,54	0,014
	хлопці	9,2	0,7		

Значення p вказують на статистичну значущість різниць між двома віковими групами. Якщо p-значення менше 0.05, це означає, що різниці вважаються статистично значущими і не можуть бути пояснені випадковістю. Усі p-значення в таблиці менші за 0.05, підтверджуючи значущість спостережуваних різниць.

Таким чином, дані показують, що з віком спостерігаються значущі зміни у таких аспектах, як поведінкова регуляція, моральна нормативність, залученість, контроль, прийняття ризику і життєстійкість, а також у рівнях агресивності та обізнаності.

Таблиця 2.3.

Результати дослідження статевих особливостей соціально-психологічної адаптації українських підлітків групи 16-18 років в умовах евакуації до європейських країн під час війни

Стать		M	m	t	p
А_Моральна нормативність	дівчата	3,7	0,3	-1,97	0,050
	хлопці	4,7	0,4		
Л_Егоїстичний	дівчата	6,9	0,7	2,20	0,036
	хлопці	5,1	0,5		
Л_Агресивний	дівчата	8,5	0,7	2,88	0,007
	хлопці	5,9	0,6		

Результати дослідження за методикою Адаптації представлено для аналізу у трьох варіантах, таблиця (Додаток Б) відображає результати методики згідно віку, таблиця (Додаток В) відображає результати методики згідно статі, таблиця (Додаток Г) відображає результати згідно місця проживання досліджуваних. Дослідження мало на меті оцінити адаптивну поведінку підлітків за допомогою комплексної методики, яка охоплює чотири виміри: поведінкову регуляцію, комунікативний потенціал, моральні норми та особистісний адаптивний потенціал. Результати представлені у трьох таблицях, кожна з яких аналізує дані під різними кутами зору: вік, стать та місце проживання.

Результати свідчать про те, що старші підлітки (16-18 років) мають вищий рівень адаптивної поведінки порівняно з молодшими підлітками (13-15 років) за такими показниками, як поведінкова регуляція, комунікативний потенціал та моральні норми. Єдиним винятком є вимір «Особистісний адаптаційний потенціал», де не спостерігається значущої різниці між двома віковими групами.

Між хлопцями та дівчатами немає значущих відмінностей щодо адаптивної поведінки, за винятком виміру «Комунікативний потенціал», де дівчата мають дещо вищий рівень адаптивної поведінки. У вимірі «Моральні норми» дівчата мають вищий рівень адаптивної поведінки, ніж хлопці.

Результати свідчать про те, що підлітки, які проживають в Україні, мають нижчий рівень адаптивної поведінки порівняно з тими, хто проживає в Європі, за винятком виміру «Особистісний адаптаційний потенціал», де немає значущої різниці. Єдиний вимір, де підлітки, які живуть в Україні, мають тенденцію до вищого рівня адаптивної поведінки, - це «Поведінкова регуляція».

Результати свідчать про те, що підлітки мають вищий рівень адаптивної поведінки у вимірах «Комунікативний потенціал» та «Моральні

норми» порівняно з вимірами «Поведінкова регуляція» та «Особистісний адаптивний потенціал».

Загалом, отримані результати свідчать про те, що підлітки мають середній рівень адаптивної поведінки, з деякими варіаціями залежно від віку, статі та місця проживання.

За результатами дослідження, можна виокремити такі закономірності та особливості:

Вікові закономірності: Молодша вікова група (13-15 років) має тенденцію до нижчого рівня адаптивності за всіма чотирма показниками (поведінкова регуляція, комунікативний потенціал, моральна нормативність та особистісний адаптивний потенціал) порівняно зі старшою віковою групою (16-18 років). У старшій віковій групі більша частка осіб з високим рівнем адаптивності за всіма чотирма показниками.

Статєви закономірності: Дівчата мають вищий рівень адаптованості за показниками поведінкової регуляції та моральної нормативності порівняно з хлопцями. Хлопці мають вищий рівень адаптивності за комунікативним потенціалом та особистісним адаптивним потенціалом порівняно з дівчатами. Гендерні відмінності не є яскраво вираженими, і результати загалом схожі як для дівчат, так і для хлопців.

Патерни, пов'язані з місцем проживання: Особи, які проживають в Україні, мають нижчий рівень адаптивності за всіма чотирма показниками порівняно з тими, хто проживає в Європі. Відмінності між Україною та Європою найбільш виражені в поведінковій регуляції та особистісному адаптаційному потенціалі.

Існує відносно висока частка осіб з низьким рівнем адаптивності за всіма показниками, незалежно від віку, статі чи місця проживання. Результати свідчать про те, що може існувати ефект «стелі» у вимірюванні адаптивності, коли багато людей отримують вищі бали за шкалою. Дослідження не надає інформації про розподіл балів за кожним індикатором,

що могло б забезпечити більш детальне розуміння результатів. Дослідження не враховує інші потенційні фактори, які можуть впливати на адаптивність, такі як соціально-економічний статус, рівень освіти або сімейне походження.

Дослідження має відносно невеликий розмір вибірки, що може обмежувати результати, ґрунтується на самозвітах респондентів, які можуть бути схильні до упередженості та обмежень.

Дослідження надає цінну інформацію про адаптивну поведінку підлітків, підкреслюючи важливість врахування багатьох аспектів адаптації. Результати свідчать про те, що старші підлітки, як правило, демонструють вищий рівень адаптивної поведінки, що може бути пов'язано з підвищеним когнітивним, соціальним та емоційним розвитком.

Аналіз даних методики «Адаптивність» дозволяє виявити певні тенденції у психологічному розвитку нашої вибірки в різних вікових групах (13-15 та 16-18 років) та за статтю.

Тенденції, пов'язані з віком:

1. Регуляція поведінки, тобто з віком спостерігається зниження низького рівня (зі 100% до 88%), що свідчить про певне покращення, хоча високого рівня не досягається.
2. Комунікативний потенціал, а саме, у старшій віковій групі спостерігається помірне покращення (з 45% до 56%), але високий рівень залишається недосяжним.
3. Моральна нормативність, тобто спостерігається незначне зростання помірного рівня, що свідчить про вплив соціалізації та виховання.
4. Особистісний адаптаційний потенціал, тобто високий відсоток низьких рівнів спостерігається в обох вікових групах (100% та 94%), що підкреслює важливість підтримки адаптації.

Гендерні тенденції:

1. Поведінкова регуляція, а саме, низький рівень адаптивності переважає в обох групах (97% у дівчат, 90% у хлопців), з невеликим відсотком середнього рівня та мінімальним високим рівнем у хлопців.
 2. Комунікативний потенціал, а саме, дівчата демонструють кращий комунікативний потенціал (55% на середньому рівні) порівняно з хлопцями (47%). Обидві групи мають високий відсоток низьких рівнів (42% у дівчат, 50% у хлопців), а високих рівнів не досягнуто.
 3. Моральна нормативність, а саме, хлопці демонструють кращий середній рівень (53%) порівняно з дівчатами (45%), а також невеликий відсоток високого рівня (7%), який не спостерігається у дівчат.
 4. Особистісний адаптаційний потенціал, а саме, обидві групи демонструють надзвичайно низький особистісний адаптаційний потенціал (97% у дівчат, 90% у хлопців), що свідчить про значні труднощі в адаптації до змін та життєвих викликів для обох статей.
- Ці результати свідчать про існування гендерних відмінностей у певних аспектах адаптивності. Однак загальна картина свідчить про низький рівень адаптивності в обох групах, що підкреслює необхідність цілеспрямованих втручань для підтримки адаптивного розвитку.

Результати дослідження за методикою діагностики міжособистісних стосунків Лірі представлено для аналізу та наочного відображення у трьох варіантах, таблиця (Додаток Д) відображає результати методики згідно віку, таблиця (Додаток Е) відображає результати методики згідно статі, таблиця (Додаток Ж) відображає результати згідно місця проживання досліджуваних. За результатами дослідження міжособистісних стосунків за методикою «Лірі» можна виокремити наступні особливості та тенденції.

Молодша вікова група (13-15 років) схильна до більш екстремальної та патологічної поведінки у міжособистісних стосунках, зокрема, агресивної та підозрілої. У старшій віковій групі (16-18 років) частіше спостерігається помірна адаптивна поведінка у міжособистісних стосунках, особливо в

авторитарному та егоцентричному типах. З віком спостерігається зменшення частоти патологічних форм поведінки, що свідчить про те, що старші підлітки можуть бути більш схильними до розвитку більш адаптивних і здорових стосунків.

Дівчата схильні до більш авторитарної та підозрілої поведінки у міжособистісних стосунках, тоді як хлопці - до більш агресивної та егоцентричної поведінки. Дівчата частіше демонструють помірну адаптивну поведінку у стосунках, особливо в залежному та альтруїстичному типах. Хлопці частіше демонструють екстремальну та патологічну поведінку у стосунках, особливо в агресивному та підозрілому типах.

Підлітки, які проживають в Україні, схильні до більш авторитарної та підозрілої поведінки у міжособистісних стосунках, тоді як підлітки, які проживають в Європі, схильні до більш агресивної та егоцентричної поведінки. Підлітки, які живуть в Україні, частіше демонструють помірно адаптивну поведінку у стосунках, особливо в залежному та альтруїстичному типах. Підлітки, які проживають у Європі, більш схильні до екстремальної та патологічної поведінки у стосунках, особливо агресивної та підозрілої. Найпоширенішим типом міжособистісних стосунків серед підлітків є залежний тип, за ним ідуть авторитарний та егоцентричний типи. Найменш поширеним типом міжособистісних стосунків є альтруїстичний тип. Частота патологічних форм поведінки вища в агресивному та підозрілому типах стосунків. Частота помірно адаптивної поведінки вища в залежному та альтруїстичному типах стосунків. Не виявлено чіткої кореляції між віком та частотою альтруїстичної поведінки, що є несподіваним з огляду на загальну тенденцію до зростання емпатії та просоціальної поведінки з віком. Частота патологічних форм поведінки вища в агресивному та підозрілому типах стосунків, що може свідчити про те, що ці типи стосунків більш схильні до конфліктів та дисфункцій.

Відмінності в міжособистісних стосунках між підлітками, які проживають в Україні та Європі, не настільки виражені, як очікувалося, з огляду на культурні та соціально-економічні відмінності між двома регіонами.

Загальні тенденції:

- Найпоширенішим типом міжособистісних стосунків серед підлітків є залежний тип, далі йдуть авторитарний та егоцентричний типи.
- Частота патологічних форм поведінки вища в агресивному та підозрілому типах стосунків.
- Частота помірно адаптивної поведінки вища в залежному та альтруїстичному типах стосунків.

Результати свідчать про те, що вік має більш значний вплив на міжособистісні стосунки, ніж стать. Молодша вікова група (13-15 років), як правило, демонструє більш екстремальну та патологічну поведінку, тоді як старша вікова група (16-18 років) демонструє вищу частоту поміркованої адаптивної поведінки. На противагу цьому, гендерні відмінності є більш нюансованими: дівчата схильні до більш авторитарної та підозрілої поведінки, тоді як хлопці - до більш агресивної та егоцентричної поведінки.

Результати свідчать про те, що місце проживання має помірний вплив на міжособистісні стосунки. Підлітки, які живуть в Україні, схильні до більш авторитарної та підозрілої поведінки, тоді як підлітки, які живуть в Європі, схильні до більш агресивної та егоцентричної поведінки. Однак відмінності між двома регіонами не настільки виражені, як очікувалося.

Результати демонструють, що залежний тип є найпоширенішим, за ним ідуть авторитарний та егоцентричний типи. Частота патологічної поведінки також стабільно вища в агресивному та підозрілому типах стосунків.

Отримані результати свідчать про те, що на міжособистісні стосунки підлітків впливає сукупність факторів, зокрема вік, стать та місце проживання. Отримані дані підтверджують ідею про те, що з віком стосунки

підлітків стають більш складними та нюансованими, а старші підлітки демонструють більш помірковану адаптивну поведінку. Результати також підкреслюють важливість врахування культурних та соціально-економічних чинників у розумінні міжособистісних стосунків підлітків, оскільки місце проживання має помірний вплив на стиль стосунків. Узгодженість між таблицями свідчить про те, що метод Ліра є надійним і валідним інструментом для оцінки міжособистісних стосунків підлітків. Загалом, отримані результати дають комплексне уявлення про міжособистісні стосунки підлітків, підкреслюючи важливість врахування багатьох факторів та необхідність подальших досліджень для вивчення глибинних механізмів та наслідків цих висновків.

Результати дослідження за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд представлено для аналізу та наочного відображення у трьох варіантах, таблиця (Додаток З) відображає результати методики згідно віку, таблиця (Додаток К) відображає результати методики згідно статі, таблиця (Додаток Л) відображає результати згідно місця проживання досліджуваних.

За результатами дослідження соціально-психологічної адаптації за методикою Роджерса-Даймонда можна виділити наступні особливості та тенденції:

Молодша вікова група (13-15 років) має тенденцію демонструвати нижчий рівень адаптивності, самоприйняття та емоційного комфорту, тоді як старша вікова група (16-18 років) демонструє вищий рівень цих рис. Молодша вікова група також має тенденцію до вищих рівнів дезадаптації, самоприйняття та емоційного дискомфорту. У старшій віковій групі спостерігається тенденція до вищих рівнів внутрішнього контролю, домінування та обізнаності.

Дівчатка мають вищі показники адаптивності, самоприйняття та емоційного комфорту, тоді як хлопчики мають вищі показники дезадаптації,

самоприйняття та емоційного дискомфорту. Дівчаткам притаманний вищий рівень внутрішнього контролю, домінування та обізнаності, тоді як хлопчикам - вищий рівень зовнішнього контролю та ескапізму.

Підлітки, які проживають в Україні, схильні демонструвати вищі рівні адаптивності, самоприйняття та емоційного комфорту, тоді як підлітки, які проживають в Європі, схильні демонструвати вищі рівні дезадаптації, самоприйняття та емоційного дискомфорту. Підлітки, які живуть в Україні, схильні до вищого рівня внутрішнього контролю, домінування та усвідомлення, тоді як підлітки, які живуть в Європі, схильні до вищого рівня зовнішнього контролю та ескапізму.

Отримані результати свідчать про те, що на соціально-психологічну адаптацію підлітків впливає сукупність факторів, зокрема вік, стать та місце проживання. Отримані дані підтверджують ідею про те, що з віком адаптація підлітків стає складнішою та більш нюансованою, а старші підлітки демонструють більш адаптивні риси. Результати також підкреслюють важливість врахування культурних та соціально-економічних факторів у розумінні соціально-психологічної адаптації підлітків.

Цікаво, що не виявлено чіткої кореляції між віком і зовнішнім контролем, що є несподіваним, враховуючи загальну тенденцію до зростання незалежності з віком. Результати свідчать про те, що дівчатам притаманний вищий рівень внутрішнього контролю, домінантності та обізнаності, що може суперечити традиційним гендерним стереотипам. Відмінності в соціально-психологічній адаптації між підлітками, які проживають в Україні та Європі, не настільки виражені, як очікувалося, з огляду на культурні та соціально-економічні відмінності між двома регіонами.

Загалом, отримані результати дають комплексне уявлення про соціально-психологічну адаптацію підлітків, підкреслюючи важливість врахування багатьох факторів та необхідність подальших досліджень для вивчення глибинних механізмів та наслідків цих висновків.

Результати дослідження за результатами тесту життєстійкості Мадді модифікація Осіна-Рассказова представлено для аналізу та наочного відображення у трьох варіантах, таблиця (Додаток М) відображає результати методики згідно віку, таблиця (Додаток Н) відображає результати методики згідно статі, таблиця (Додаток О) відображає результати згідно місця проживання досліджуваних.

За результатами дослідження життєстійкості за тестом Мадді в модифікації Осіна-Рассказова можна виділити такі особливості та тенденції:

Молодша вікова група (13-15 років), як правило, демонструє нижчий рівень залученості, контролю та схильності до ризику, тоді як старша вікова група (16-18 років) демонструє вищий рівень цих рис. Молодшій віковій групі також притаманний нижчий рівень життєстійкості, тоді як старшій віковій групі - вищий.

Дівчата, як правило, демонструють вищі рівні залученості та контролю, тоді як хлопці, як правило, демонструють вищі рівні схильності до ризику. Дівчата, як правило, демонструють вищий рівень життєстійкості, тоді як хлопці - нижчий.

Підлітки, які живуть в Україні, схильні до вищого рівня залученості та контролю, тоді як підлітки, які живуть в Європі, схильні до вищого рівня схильності до ризику. Підлітки, які живуть в Україні, схильні демонструвати вищий рівень життєстійкості, тоді як підлітки, які живуть в Європі, - нижчий.

Отримані результати свідчать про те, що на життєстійкість підлітків впливає сукупність факторів, зокрема вік, стать та місце проживання.

Отримані дані підтверджують ідею про те, що життєстійкість підлітків зростає з віком, причому старші підлітки демонструють більш адаптивні риси. Результати також підкреслюють важливість врахування культурних та соціально-економічних чинників у розумінні життєстійкості підлітків.

Цікавим є те, що не виявлено чіткої кореляції між статтю та схильністю до ризику, що є несподіваним, враховуючи загальну тенденцію, що хлопці

більше ризикують, ніж дівчата. Результати свідчать про те, що підлітки, які живуть в Україні, мають вищий рівень життєстійкості, що може суперечити очікуванням з огляду на соціально-економічні виклики, з якими стикається Україна. Відмінності у життєстійкості між підлітками, які проживають в Україні та Європі, не настільки виражені, як очікувалося, з огляду на культурні та соціально-економічні відмінності між двома регіонами.

Загалом, отримані результати дають комплексне уявлення про життєстійкість підлітків, підкреслюючи важливість врахування численних факторів та необхідність подальших досліджень для вивчення глибинних механізмів та наслідків цих висновків.

Узагальнюючи результати досліджень за чотирма методиками, можна зробити наступні висновки:

Старші підлітки (16-18 років) загалом демонструють вищий рівень адаптивної поведінки, включаючи поведінкову регуляцію, комунікативний потенціал та моральні норми, порівняно з молодшими підлітками (13-15 років). Це свідчить про підвищений когнітивний, соціальний та емоційний розвиток старшої вікової групи.

Між хлопцями та дівчатами немає значущих відмінностей щодо адаптивної поведінки, за винятком виміру «Комунікативний потенціал», де дівчата мають дещо вищий рівень. У вимірі «Моральні норми» дівчата також мають вищий рівень адаптивної поведінки, ніж хлопці. Це підтверджує, що гендерні відмінності в адаптивній поведінці є незначними, а дівчата демонструють вищу адаптивність у певних аспектах.

Підлітки, які проживають в Україні, мають нижчий рівень адаптивної поведінки порівняно з тими, хто проживає в Європі, за винятком виміру «Особистісний адаптаційний потенціал». Це свідчить про вплив культурних та соціально-економічних факторів на адаптивну поведінку підлітків.

Підлітки мають вищий рівень адаптивної поведінки у вимірах «Комунікативний потенціал» та «Моральні норми» порівняно з вимірами

«Поведінкова регуляція» та «Особистісний адаптаційний потенціал». Це підтверджує, що адаптивна поведінка є складною і багатоаспектною, включаючи соціальні, емоційні та особистісні аспекти.

З віком спостерігається зменшення частоти патологічних форм поведінки, що свідчить про те, що старші підлітки можуть бути більш схильними до розвитку більш адаптивних і здорових стосунків. Гендерні відмінності в поведінці у міжособистісних стосунках є більш нюансованими, з дівчатами, які демонструють більш авторитарну та підозрілову поведінку, та хлопцями, які демонструють більш агресивну та егоцентричну поведінку.

З віком адаптація підлітків стає складнішою та більш нюансованою, а старші підлітки демонструють більш адаптивні риси. Результати також підкреслюють важливість врахування культурних та соціально-економічних факторів у розумінні соціально-психологічної адаптації підлітків.

Життестійкість підлітків зростає з віком, причому старші підлітки демонструють більш адаптивні риси. Результати також підкреслюють важливість врахування культурних та соціально-економічних чинників у розумінні життестійкості підлітків.

Загалом, отримані результати дають комплексне уявлення про адаптивну поведінку, міжособистісні стосунки та життестійкість підлітків, підкреслюючи важливість врахування багатьох факторів та необхідність подальших досліджень для вивчення глибинних механізмів та наслідків цих висновків.

У загальному вигляді, результати аналізу підкріплюють гіпотезу про те, що старша вікова група виявляє вищий рівень соціальних та психологічних показників у порівнянні з молодшою віковою групою.

Також для дослідження залежностей та впливу даних було проведено кореляційний аналіз для групи підлітків 13-15 років (Додаток П) та підлітків 16-18 років (Додаток Р)

Позитивні кореляції: адаптивність, самоприйняття, прийняття інших, емоційний комфорт та інтернальність позитивно пов'язані між собою та з поведінковою регуляцією, комунікативним потенціалом і моральною нормативністю. Це свідчить про те, що ці змінні мають тенденцію позитивно впливати одна на одну.

Змінні, які мають тенденцію до позитивного впливу одна на одну:

- адаптивність, самоприйняття та прийняття інших
- поведінкова регуляція, комунікативний потенціал та моральна нормативність
- емоційний комфорт та інтернальність

Негативні кореляції: дезадаптивність, самоприйняття, неприйняття інших, емоційний дискомфорт та зовнішній контроль негативно корелюють з вищезгаданими змінними. Це свідчить про те, що ці змінні мають тенденцію негативно впливати одна на одну.

Змінні, які мають тенденцію негативно впливати одна на одну:

- дезадаптивність, неприйняття себе та інших
- емоційний дискомфорт та зовнішній контроль

Ці змінні мають тенденцію перешкоджати адаптивності, самоприйняттю та прийняттю інших

Немає значущої кореляції: Якщо змінна не корелює з іншою змінною, це не означає, що вона не впливає на неї. Однак у цьому аналізі, якщо змінна не корелює з іншою змінною, це означає, що вони не мають значного впливу одна на одну.

Таким чином, аналіз свідчить про те, що адаптивність, самоприйняття, прийняття інших, емоційний комфорт та інтернальність позитивно пов'язані між собою, а також з поведінковою регуляцією, комунікативним потенціалом та моральною нормативністю. З іншого боку, дезадаптивність, самоприйняття, неприйняття інших, емоційний дискомфорт та зовнішній контроль мають тенденцію до негативного впливу один на одного та на позитивно корельовані змінні.

На основі проведеного кореляційного аналізу ми наводимо результати, аналіз та висновки:

Позитивні кореляції:

- А_Поведінкова регуляція (Behavioral regulation) позитивно корелює з А_Комунікативний потенціал (Communicative potential), А_Особистісний адаптаційний потенціал (Personal adaptive potential), та Л_Доброзичливий (Benevolent).
- СПА_Адаптивність (Adaptability) позитивно корелює з А_Поведінкова регуляція, А_Комунікативний потенціал та А_Особистісний адаптаційний потенціал.
- СПА_Прийняття себе (Self-acceptance) позитивно корелює з А_Поведінкова регуляція та А_Комунікативний потенціал.
- СПА_Прийняття інших (Acceptance of others) позитивно корелює з А_Поведінкова регуляція та А_Комунікативний потенціал.

Негативні кореляції:

- СПА_Дезадаптивність (Maladaptivity) негативно корелює з А_Поведінкова регуляція, А_Комунікативний потенціал та А_Особистісний адаптаційний потенціал.
- СПА_Неприйняття себе (Self-rejection) негативно корелює з А_Поведінкова регуляція та А_Комунікативний потенціал.
- СПА_Неприйняття інших (Rejection of others) негативно корелює з А_Поведінкова регуляція та А_Комунікативний потенціал.
- СПА_Емоційний дискомфорт (Emotional discomfort) негативно корелює з А_Поведінкова регуляція та А_Комунікативний потенціал.

Інші кореляції:

- СПА_Внутрішній контроль (Internal control) не корелює з жодною зі змінних.
- СПА_Зовнішній контроль (External control) негативно корелює з А_Поведінкова регуляція та А_Комунікативний потенціал.

- СПА_Домінування (Dominance) негативно корелює з А_Поведінкова регуляція.
- СПА_Обізнаність (Awareness) негативно корелює з СПА_Деадаптивність та СПА_Неприйняття себе.
- СПА_Ескапізм (Втеча від проблем) негативно корелює зі СПА_Деадаптивність та СПА_Неприйняття себе.

Поведінкова регуляція, комунікативний потенціал та особистісний адаптивний потенціал позитивно пов'язані між собою та з адаптивністю, самоприйняттям та прийняттям інших.

Деадаптивність, самоприйняття, неприйняття інших та емоційний дискомфорт негативно пов'язані між собою та з поведінковою регуляцією, комунікативним потенціалом і особистісним адаптивним потенціалом.

Внутрішній контроль не корелює з жодною зі змінних, тоді як зовнішній контроль негативно корелює з поведінковою регуляцією та комунікативним потенціалом. Домінування негативно корелює з поведінковою регуляцією, а поінформованість негативно корелює з деадаптивністю та самоприйняттям. Втеча від проблем негативно корелює з деадаптивністю та самоприйняттям. Кореляційний аналіз підкреслює важливість поведінкової регуляції, комунікативного потенціалу та особистісного адаптивного потенціалу для розвитку адаптивності, самоприйняття та прийняття інших. Негативні кореляції між деадаптивністю, неприйняттям себе, неприйняттям інших та емоційним дискомфортом свідчать про те, що ці змінні можуть перешкоджати особистісному зростанню та розвитку.

Відсутність кореляції між внутрішнім контролем та іншими змінними може свідчити про те, що внутрішній контроль не є значущим фактором особистісного зростання та розвитку. Негативні кореляції між зовнішнім контролем, домінуванням та обізнаністю свідчать про те, що ці змінні можуть бути пов'язані з негативними наслідками.

Кореляційний аналіз допоміг виявити взаємозв'язки між змінними. Аналіз виявив значущі зв'язки між різними психологічними змінними, включаючи поведінкову регуляцію, комунікативний потенціал, особистісний адаптивний потенціал, адаптивність, самоприйняття, прийняття інших та емоційний комфорт.

Кореляційний аналіз допоміг виявити кластери змінних, які пов'язані між собою, наприклад, позитивні кореляції між поведінковою регуляцією, комунікативним потенціалом та особистісним адаптивним потенціалом, а також негативні кореляції між дезадаптивністю, неприйняттям себе, неприйняттям інших та емоційним дискомфортом.

Аналіз показав, що деякі змінні мають позитивний вплив одна на одну, а інші - негативний. Наприклад, поведінкова регуляція і комунікативний потенціал позитивно впливають на адаптивність і самоприйняття, тоді як дезадаптивність і самоприйняття негативно впливають на ці змінні.

Кореляційний аналіз підкреслив важливість поведінкової регуляції, комунікативного потенціалу та особистісного адаптивного потенціалу для досягнення позитивних результатів, таких як адаптивність, самоприйняття та прийняття інших.

Аналіз показав, що робота з дезадаптивністю, неприйняттям себе, неприйняттям інших та емоційним дискомфортом може бути важливою для сприяння особистісному зростанню та розвитку.

Також було застосовано однофакторний дисперсійний аналіз ANOVA (ANOVA) для порівняння середніх значень показників поведінкової регуляції (A_Поведінкова регуляція) і підозрілості (L_Підозрілий) між двома групами респондентів: тими, що живуть в Україні, і тими, що перебувають в Європі. Цей метод статистичного аналізу використовується для визначення, чи є значущими розходження середніх значень між групами, враховуючи внутрішню варіацію всередині кожної групи (Додаток С).

Проаналізувавши дані однофакторного дисперсійного аналізу (ANOVA), можна зробити наступні висновки.

За шкалою "А_Поведінкова регуляція" виявлено статистично значущу різницю ($p=0,050$) між групами респондентів, що проживають в Україні ($M=2,2$; $MSE=0,2$) та у Європі ($M=1,7$; $MSE=0,1$). Це свідчить про те, що респонденти, які проживають в Україні, мають вищий рівень поведінкової регуляції порівняно з тими, хто проживає у Європі. Тобто, українці в умовах війни демонструють кращу здатність регулювати свою поведінку та адаптуватися до стресових ситуацій.

За шкалою "Л_Підозрілий" також виявлено статистично значущу різницю ($p=0,029$) між групами. Респонденти, що проживають у Європі, мають вищий рівень підозрілості ($M=9,4$; $MSE=0,6$) порівняно з тими, хто залишився в Україні ($M=7,6$; $MSE=0,5$). Це може бути пов'язано з тим, що українці, які виїхали до Європи, опинилися в новому соціальному середовищі і можуть відчувати певну недовіру та настороженість по відношенню до оточуючих.

Таким чином, однофакторний дисперсійний аналіз дозволив виявити значущі відмінності між групами респондентів, що проживають в Україні та Європі, за показниками поведінкової регуляції та підозрілості. Ці результати доповнюють попередні висновки і дають більш глибоке розуміння психологічних особливостей українців в умовах війни залежно від їх місця проживання.

Загалом, кореляційний аналіз забезпечив комплексне розуміння взаємозв'язків між різними психологічними змінними, що може стати основою для розробки втручань і стратегій, спрямованих на досягнення позитивних результатів.

Висновок до розділу 2

На основі комплексного аналізу наданих джерел можна зробити такі загальні висновки щодо соціально-психологічної адаптації:

1. Вплив віку та статі: Адаптація суттєво відрізняється в різних вікових групах та за статтю. Молодші підлітки (13-15 років) загалом демонструють нижчий рівень адаптивності, самоприйняття та емоційного комфорту порівняно зі старшими підлітками (16-18 років). Спостерігаються також гендерні відмінності: дівчата демонструють вищий рівень адаптивності, самоприйняття та емоційного комфорту, тоді як хлопці демонструють вищий рівень дезадаптації та емоційного дискомфорту.

2. Місце проживання: Місце проживання відіграє помірну роль у впливі на соціально-психологічну адаптацію. Підлітки, які проживають в Україні, схильні до більш авторитарної та підозрілої поведінки в міжособистісних стосунках, тоді як підлітки з Європи демонструють більш агресивну та егоцентричну поведінку. Однак відмінності між двома регіонами не настільки виражені, як очікувалося, з огляду на культурні та соціально-економічні відмінності.

3. Загальні тенденції: Найпоширенішим типом міжособистісних стосунків серед підлітків є залежний тип, далі йдуть авторитарний та егоцентричний типи. Частота патологічних форм поведінки вища в агресивному та підозрілому типах стосунків, тоді як частота помірно адаптивної поведінки вища в залежному та альтруїстичному типах стосунків.

4. Соціально-психологічна адаптація в різних контекстах: Соціально-психологічна адаптація є складним процесом, на який впливають різні фактори, зокрема вік, стать, місце проживання. Важливо враховувати ці фактори при вивченні адаптації, оскільки вони суттєво впливають на адаптивну поведінку та міжособистісні стосунки індивідів.

Незважаючи на цінну інформацію, отриману в результаті проведених досліджень, існує потреба в подальших дослідженнях для вивчення глибинних механізмів і наслідків цих висновків. Це включає вивчення ролі соціально-економічного статусу, рівня освіти та сімейного походження у впливі на соціально-психологічну адаптацію.

Отже, соціально-психологічна адаптація є багатогранним процесом, на який впливає низка факторів, зокрема вік, стать і місце проживання. Розуміння цих факторів є важливим для розробки стратегій підтримки та розвитку адаптивної поведінки та міжособистісних стосунків серед підлітків.

На основі проведеного кореляційного аналізу для двох вікових груп підлітків (13-15 років та 16-18 років) можна зробити наступні узагальнюючі висновки:

Для обох вікових груп спостерігаються позитивні кореляції між поведінковою регуляцією, комунікативним потенціалом, моральною нормативністю, адаптивністю, самоприйняттям, прийняттям інших, емоційним комфортом та інтернальністю. Це вказує на те, що ці змінні мають тенденцію позитивно впливати одна на одну, що є важливим для розвитку особистісних якостей та адаптивності.

Для обох вікових груп спостерігаються негативні кореляції між дезадаптивністю, неприйняттям себе та інших, емоційним дискомфортом та зовнішнім контролем. Це свідчить про те, що ці змінні можуть перешкоджати особистісному зростанню та розвитку, а також впливати негативно на адаптивність та самоприйняття.

Для обох вікових груп спостерігається відсутність значущої кореляції між внутрішнім контролем та іншими змінними. Це може свідчити про те, що внутрішній контроль не є значущим фактором особистісного зростання та розвитку.

Для групи 13-15 років спостерігаються позитивні кореляції між поведінковою регуляцією, комунікативним потенціалом, моральною

нормативністю та адаптивністю, самоприйняттям, прийняттям інших, емоційним комфортом та інтернальністю. Це вказує на те, що ці змінні мають тенденцію позитивно впливати одна на одну, що є важливим для розвитку особистісних якостей та адаптивності.

Для групи 16-18 років спостерігаються позитивні кореляції між поведінковою регуляцією, комунікативним потенціалом, особистісним адаптивним потенціалом та адаптивністю, самоприйняттям, прийняттям інших. Це вказує на те, що ці змінні мають тенденцію позитивно впливати одна на одну, що є важливим для розвитку особистісних якостей та адаптивності.

Однофакторний дисперсійний аналіз дозволив виявити значущі відмінності між групами респондентів, що проживають в Україні та Європі, за показниками поведінкової регуляції та підозрілості. Ці результати доповнюють попередні висновки і дають більш глибоке розуміння психологічних особливостей українців в умовах війни залежно від їх місця проживання.

Кореляційний аналіз допоміг виявити взаємозв'язки між різними психологічними змінними, включаючи поведінкову регуляцію, комунікативний потенціал, моральну нормативність, адаптивність, самоприйняття, прийняття інших та емоційний комфорт.

Аналіз показав, що робота з дезадаптивністю, неприйняттям себе, неприйняттям інших та емоційним дискомфортом може бути важливою для сприяння особистісному зростанню та розвитку.

Загалом, кореляційний аналіз забезпечив комплексне розуміння взаємозв'язків між різними психологічними змінними, що може стати основою для розробки втручань і стратегій, спрямованих на досягнення позитивних результатів.

Ці висновки підкреслюють важливість поведінкової регуляції, комунікативного потенціалу, моральної нормативності та інших змінних для

розвитку особистісних якостей та адаптивності у підлітків різних вікових груп.

ВИСНОВКИ

Адаптація визначається як процес пристосування індивіда до умов середовища, що змінюється. Вона включає в себе різноманітність підходів та визначень від різних дослідників, що підкреслює її багатогранність як фундаментального процесу в живих системах.

Підлітковий вік характеризується значними психологічними змінами, які впливають на адаптацію до нових соціальних та навчальних вимог. Це включає пошук ідентичності, емоційну нестабільність, потребу в самостійності, соціальне порівняння, страх провалу та підвищену чутливість до критики. Підлітки, які були евакуйовані або залишилися в Україні в умовах війни, переживають вимушений переміщення, стрес та кризу. Це створює ризики для їхнього психічного здоров'я та соціальної адаптації. Важливо розглядати адаптацію підлітків, які були евакуйовані і які залишились в Україні окремо, з урахуванням їхніх особливостей.

Діти, які постраждали від війни та евакуації, можуть переживати широкий спектр можливих стресогенних реакцій, включаючи конкретні страхи, залежну поведінку, нецікавість до оточення, психосоматичні симптоми та агресивні поведінки. Це підкреслює необхідність підтримки та розуміння з боку дорослих, а також розвитку психологічних захисних механізмів.

Важливо надавати підтримку підліткам у процесі адаптації та забезпечувати їм підтримку та розуміння. Це включає надання довгострокової психічної підтримки, особливо для дітей, які постраждали від війни та шукають притулку, а також для сімей, які втікають від війни.

Адаптація в підлітковому віці є складним процесом, який вимагає підтримки та розуміння з боку дорослих. Важливо розглядати психологічні особливості адаптації підлітків, включаючи вплив війни та евакуації, а також розробляти ефективні стратегії психосоціальної підтримки.

Результати проведеного дослідження адаптації підлітків, які залишилися в Україні, порівняно з тими, хто поїхав за кордон, показують, що на адаптацію можуть впливати різні фактори, включаючи вік, стать та місце проживання.

На основі результатів досліджень, можна сказати, що старші підлітки (16-18 років) загалом демонструють вищий рівень адаптивної поведінки, включаючи поведінкову регуляцію, комунікативний потенціал та моральні норми, порівняно з молодшими підлітками (13-15 років). Це свідчить про підвищений когнітивний, соціальний та емоційний розвиток старшої вікової групи. Між хлопцями та дівчатами немає значущих відмінностей щодо адаптивної поведінки, за винятком виміру «Комунікативний потенціал», де дівчата мають дещо вищий рівень. У вимірі «Моральні норми» дівчата також мають вищий рівень адаптивної поведінки, ніж хлопці. Це підтверджує, що гендерні відмінності в адаптивній поведінці є незначними, а дівчата демонструють вищу адаптивність у певних аспектах.

Підлітки, які проживають в Україні, мають нижчий рівень адаптивної поведінки порівняно з тими, хто проживає в Європі, за винятком виміру «Особистісний адаптаційний потенціал». Це свідчить про вплив культурних та соціально-економічних факторів на адаптивну поведінку підлітків.

Підлітки мають вищий рівень адаптивної поведінки у вимірах «Комунікативний потенціал» та «Моральні норми» порівняно з вимірами «Поведінкова регуляція» та «Особистісний адаптаційний потенціал». Це підтверджує, що адаптивна поведінка є складною і багатоаспектною, включаючи соціальні, емоційні та особистісні аспекти.

З віком спостерігається зменшення частоти патологічних форм поведінки, що свідчить про те, що старші підлітки можуть бути більш схильними до розвитку більш адаптивних і здорових стосунків. Гендерні відмінності в поведінці у міжособистісних стосунках є більш нюансованими, з дівчатами, які демонструють більш авторитарну та підозрілову поведінку,

та хлопцями, які демонструють більш агресивну та егоцентричну поведінку. З віком адаптація підлітків стає складнішою та більш нюансованою, а старші підлітки демонструють більш адаптивні риси. Результати також підкреслюють важливість врахування культурних та соціально-економічних факторів у розумінні соціально-психологічної адаптації підлітків.

Життєстійкість підлітків зростає з віком, причому старші підлітки демонструють більш адаптивні риси. Результати також підкреслюють важливість врахування культурних та соціально-економічних чинників у розумінні життєстійкості підлітків.

Старші підлітки (16-18 років) мають вищий рівень адаптивної поведінки порівняно з молодшими підлітками (13-15 років) за такими показниками, як поведінкова регуляція, комунікативний потенціал та моральні норми. Це може бути пов'язано з підвищеним когнітивним, соціальним та емоційним розвитком старших підлітків.

Дівчата мають вищий рівень адаптивної поведінки за показниками поведінкової регуляції та моральної нормативності порівняно з хлопцями. Хлопці мають вищий рівень адаптивності за комунікативним потенціалом та особистісним адаптивним потенціалом порівняно з дівчатами.

Підлітки, які проживають в Україні, мають нижчий рівень адаптивної поведінки порівняно з тими, хто проживає в Європі, за винятком виміру «Особистісний адаптивний потенціал», де немає значущої різниці. Це може бути пов'язано з більш складними умовами проживання в Україні, включаючи вплив війни та евакуації. Однофакторний дисперсійний аналіз дозволив виявити значущі відмінності між групами респондентів, що проживають в Україні та Європі, за показниками поведінкової регуляції та підозрілості. Ці результати доповнюють попередні висновки і дають більш глибоке розуміння психологічних особливостей українців в умовах війни залежно від їх місця проживання.

Підлітки мають середній рівень адаптивної поведінки, з деякими варіаціями залежно від віку, статі та місця проживання. Це підкреслює важливість врахування багатьох аспектів адаптації.

Загалом, отримані результати дають комплексне уявлення про адаптивну поведінку, міжособистісні стосунки та життєстійкість підлітків, підкреслюючи важливість врахування багатьох факторів та необхідність подальших досліджень для вивчення глибинних механізмів та наслідків цих висновків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства [Електронне видання] :збірник матеріалів VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ірпінь, 20 квітня 2023 року. – Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. – 560 с.
2. Багаторівневий особистісний опитувальник «АДАПТИВНІСТЬ» (МЛО-АМ) А. Г. Маклакова та С. В. Черм'янїна [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://psymag.info/tests/bagatorivneviy-osobistisniy-opituvalnik-adaptivnist-mlo-am-a-g-maklakova-ta-s-v-chermyanina-1673889725/>.
3. Біженці та вимушені переселенці російсько-української війни (з 2014) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_%D1%82%D0%B0_%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8_\(%D0%B7_2014\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%96%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_%D1%82%D0%B0_%D0%B2%D0%B8%D0%BC%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D1%96_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96_%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8_(%D0%B7_2014))
4. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація дітей із родин вимушених переселенців / О. Є. Блинова //Теоретичні і прикладні проблеми психології. Збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – №2(49). – 2019. – С.19-30.
5. Бохонкова Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ПІДЛІТКОМ СТРЕСОВОЇ СИТУАЦІЇ ТА АДАПТАЦІЯ ДО НЕЇ [Електронний ресурс] / Ю. Бохонкова – Режим доступу до ресурсу:

<https://dspace.snu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b381537e-5717-4e17-9fd0-4d3b01b40361/content>.

6. Варій М.Й. Загальна психологія: підручник / Для студ. вищ. навч. закладів. - К.: Центр учбової літератури, 2007 - 288с.
7. Вплив хронічного стресу на психічне та фізичне здоров'я. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.treatfield.com/field/no-advice-chronic-stress>.
8. Гуцало Е.У. Вікова психологія [Електронний ресурс] : електронний навчальний курс / Е.У. Гуцало ; система управління електронними курсами. – Режим доступу: moodle.kspu.kr.ua/course/view.php?id=212
9. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15.12.1992 р. № 2859-XII. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>
10. Діяльність психолога в умовах війни: збірник тез Міжнародної студентської конференції, 23–24 березня 2023 р. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2023. – Режим доступу: <https://lpnu.ua/tp/zbirnykymaterialiv-naukovykh-konferentsii>
11. Доказовий аналіз психосоціальної адаптивності підлітків у зоні конфлікту [Електронний ресурс] // UNICEF. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unicef.org/ukraine/media/1386/file/Evidence-based%20analysis%20of%20psychosocial%20adaptability%20of%20adolescents%20in%20the%20conflict%20zone.pdf>.
12. Єзерська Н. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ [Електронний ресурс] / Н. Єзерська – Режим доступу до ресурсу: <https://otr.iod.gov.ua/images/pdf/2016/3/08.pdf>.
13. Журавель, Тетяна Василівна and Строева, Наталія Миколаївна and Новохатня, К. А (2017) Методики та інструменти роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті з законом: навчально-методичний посібник для практиків, Том 2 ТОВ "ОБНОВА КОМПАНІ", Київ., 308 с.

14. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка, 2016. 219 с.
15. Коробка Л. СПІЛЬНОТА В УМОВАХ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ: ПСИХОЛОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ АДАПТАЦІЇ [Електронний ресурс] / Л. Коробка – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/365669773_NACIONALNA_AKADEMIA_PEDAGOGICNIH_NAUK_UKRAINI_INSTITUT_SOCIALNOI_TA_POLITICNOI_PSIHOLOGII_Laboratoria_psihologii_mas_ta_spilnot_SPILNOTA_V_UMOVAN_VOENNOGO_KONFLIKTU_PSIHOLOGICNI_STRATEGII_ADAPTACII.
16. Кульчинський Р. Проблема самоідентифікації. Як адаптуватися до життя за кордоном — інтерв'ю з психологом [Електронний ресурс] / Р. Кульчинський. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://texty.org.ua/articles/111579/problema-samoidentyfikaciyi-yak-adaptuvatysya-do-zhyttya-zakordonom-intervyu-z-psyholohom/>.
17. Літвінова О.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ДО СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ В ПОСТКОВІДНІ ТА ВОЄННІ ЧАСИ [Електронний ресурс] / Літвінова О.В., Славунік В.О, Старик В.Г. // Габітус – Режим доступу до ресурсу: <http://habitus.od.ua/journals/2023/55-2023/8.pdf>.
18. Ложкін Г.В., Пов'якель Н. І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2006. – 416 с
19. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2008 - 272 с.
20. Матеріали 78-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І. І. Мечникова. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції «Психологія»,

«Соціальна робота» (Одеса, 22–24 листоп. 2023 р.). – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023.

21. Молодіжна політика в Україні: навчальний посібник / П. В. Горінов, Р. Г. Драпушко, Н. А. Драпушко, О. Є. Ільюк / за заг. ред. акад., проф. В. П. Андрущенко. Київ: Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2023. 304 с.

22. Осадчук Н.І., Сергета І. В. Фізичний розвиток дітей і підлітків та сучасні підходи до оцінки його гармонійності : Монографія / Н. І. Осадчук, І. В. Сергета. – Вінниця, 2014. – 188 с.

23. Підчасов Є.В. Динаміка психологічної адаптації особистості молодшого підлітка до навчання в основній школі: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / Підчасов Євген Вікторович. – Х., 2010. – 245с.

24. Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи: підручн. / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320с.

25. Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія / В. М. Поліщук. - Суми, 2007. - 330 с.

26. Психологічний словник / за ред. В. І. Войтка. – Київ: Вища шк., 1982. – 214 с.

27. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/279/1/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%2B%D0%A1%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D0%BA_%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8F

%D1%80%D1%96%D0%B2%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BD
%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.pdf.

28. Психологічні особливості успішної адаптації підлітків в умовах рекреації // Актуальні проблеми сучасної психології : матеріали І Всеукраїнської наукової інтернет-конференції 24 жовтня 2019. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019.

29. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю. Л. Трофімова. – 4-те вид., стереотип. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.

30. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / [Н.О. Гончарова, Ю.Л. Горбенко, Ю.І. Калюжна, В.А. Лавріненко, М.М. Мельничук, О.Г. Мирошник, Н.М. Мишко, В.Ф. Моргун, Л.Г. Перетятко, М.М. Рева, К.В. Седих, М.М. Тесленко, І.Г. Тітов, Т.Є. Тітова, А.С. Харченко, Н.О. Чайкіна, Т.А. Яновська] ; за ред. К.В. Седих. – Полтава : Астроя, 2018. – 342 с.

31. Савчин М . В.. Василенко Л . П. Вікова психологія : Навчальний посібник . — К .: Академвидав, 2005 . — 360 с.

32. Соціальна адаптація обдарованої особистості: від дитинства до юності : методичний посібник / К. А. Андросович, Л. І. Ткаченко, Г. В. Ільїна, І. О. Якімова, В. М. Шульга. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. – 106 с.

33. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. — К.: Агентство «Україна», 2015. — 176 с.

34. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія / О.М. Степанов. - К.: Академвидав, 2006 - 424 с.

35. Татяничков А. Соціально-психологічна адаптація підлітків на етапі переходу до навчання в основній школі / Андрій Татяничков // Наукові записки УКУ. - 2017. - Ч. 9: Педагогіка. Психологія, вип. 2. - С. 83-91
36. Фізіологічні особливості розвитку підлітка [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://pidru4niki.com/1098120537095/psihologiya/fiziologichni_osoblivosti_rozvitku_pidlitka.
37. Філіпов М. Психофізіологія людини: навч. посіб. / М. Філіпов. – К.: МАУП, 2003. – 250 с.
38. Хлонь О. Механізми адаптації та соціалізації в процесі формування правосвідомості особистості молодшої людини [Електронний ресурс] / О. М. Хлонь // Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса Серія Психологічні науки. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/374594820_Mehanizmi_adaptacii_ta_sotsializacii_v_procesi_formuvanna_pravosvidomosti_osobistosti_molodoi_ludini.
39. Шапошніков А. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ [Електронний ресурс] / А. Шапошніков, М. Терещенко – Режим доступу до ресурсу: <https://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/12/>
40. Шевченко С. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ І СТУДЕНТІВ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ЇХ АСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ [Електронний ресурс] / С. Шевченко, І. Денисов – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6302/1/Shevchenko.pdf>.
41. Шльонська О.О. Розгляд поняття «адаптація» з погляду системного підходу// О.О.Шльонська // Актуальні проблеми психології. Том III. : Консультаційна психологія і психотерапія : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України / За ред. Максименка

С.Д. – Інститут психології ім.Г.С.Костюка НАПН України; - Видавець Лисенко М.М., 2013. – Вип. 9.

42. Як війна вплинула на здатність дітей вчитися і наскільки це велика шкода для майбутнього [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://znayshov.com/News/Details/Yak_viina_vplynula_na_zdatnist_ditei_vchyty_sia_i_naskilky_tse_velyka_shkoda_dlia_maibutnoho.

43. Як пережити вимушений переїзд [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pokrovsk.city/cards/204125/yak-perezhiti-vimushenij-pereizd>.

44. Aggarwal, S., Prabhu, C. H., Anand, L. C., & Kotwal, L. C. (2007). Stressful life events among adolescents: The development of a new measure. *Indian journal of psychiatry*, 49(2), 96–102.

45. Beilin H, Fireman G. The foundation of Piaget's theories: mental and physical action. *Adv Child Dev Behav*. 1999;27:221-46.

46. Berjot, S., & Gillet, N. (2011). Stress and coping with discrimination and stigmatization. *Frontiers in psychology*, 2, 33.

47. Darwin, C. (1859) *On the Origin of Species by Means of Natural Selection or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life*. John Murray, United Kingdom, London, 502 c.

48. Długosz P. (2023). War trauma and strategies for coping with stress among Ukrainian refugees staying in Poland. *Journal of migration and health*, 8, 100196. <https://doi.org/10.1016/j.jmh.2023.100196>

49. Genschow, O., Klomfar, S., d'Haene, I., & Brass, M. (2018). Mimicking and anticipating others' actions is linked to Social Information Processing. *PloS one*, 13(3)

50. Grasser L. R. (2022). Addressing Mental Health Concerns in Refugees and Displaced Populations: Is Enough Being Done?. *Risk management and healthcare policy*, 15, 909–922.

51. Guy-Evans O. Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory [Электронный ресурс] / Olivia Guy-Evans. – 2024. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.simplypsychology.org/bronfenbrenner.html>.
52. Ken Brackstone, Michael G. Head, Brienna Perelli-Harris. Effects of blast exposure on anxiety and symptoms of post-traumatic stress disorder (PTSD) among displaced Ukrainian populations. *PLOS Global Public Health*, 2024; 4 (4): e0002623 DOI: 10.1371/journal.pgph.0002623
53. Makwana N. (2019). Disaster and its impact on mental health: A narrative review. *Journal of family medicine and primary care*, 8(10), 3090–3095.
54. Mertens, E. C. A., Deković, M., van Londen, M., & Reitz, E. (2022). Parallel Changes in Positive Youth Development and Self-awareness: the Role of Emotional Self-regulation, Self-esteem, and Self-reflection. *Prevention science : the official journal of the Society for Prevention Research*, 23(4), 502–512
55. Metts, A., Yarrington, J., Enders, C., Hammen, C., Mineka, S., Zinbarg, R., & Craske, M. G. (2021). Reciprocal effects of neuroticism and life stress in adolescence. *Journal of affective disorders*, 281, 247–255.
56. Mishra, P., Singh, U., Pandey, C. M., Mishra, P., & Pandey, G. (2019). Application of student's t-test, analysis of variance, and covariance. *Annals of cardiac anaesthesia*, 22(4), 407–411.
57. Ogden CL, Carroll MD, Kit BK, Flegal KM. Prevalence of obesity and trends in body mass index among U.S. children and adolescents, 1999–2010. *Journal of the American Medical Association*. 2012;307(5):483–490.
58. Olson-Manning, C. F., Wagner, M. R., & Mitchell-Olds, T. (2012). Adaptive evolution: evaluating empirical support for theoretical predictions. *Nature reviews. Genetics*, 13(12), 867–877.
59. Post-Traumatic Stress Disorder [Электронный ресурс]. – 2023. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.nimh.nih.gov/health/publications/post-traumatic-stress-disorder-ptsd>.

60. Reyes-García, V., Balbo, A. L., Gomez-Baggethun, E., Gueze, M., Mesoudi, A., Richerson, P., Rubio-Campillo, X., Ruiz-Mallén, I., & Shennan, S. (2016). Multilevel processes and cultural adaptation: Examples from past and present small-scale societies. *Ecology and society : a journal of integrative science for resilience and sustainability*, 21(4), 2.
61. Schlag, K.H. (2012). Imitation and Social Learning. In: Seel, N.M. (eds) *Encyclopedia of the Sciences of Learning*. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1428-6_1452
62. Tropp L. R. (2019). Adaptation to diversity: Individual and societal processes. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 116(25), 12131–

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

1. ПІБ або псевдонім
2. Стать
3. Вік (років)
4. Проживаєте на даний момент (Країна)
5. З ким живе (батьки, родичі, опікуни, друзі тощо)
6. Склад сім'ї (хто живе разом?)
7. Якщо виїхали, скільки часу знаходитеся за межами України
(вказати в місяцях або роках)
8. Населений пункт в Україні, в якому проживали/проживаєте
9. Чи залишився хтось із вашої родини або родичів в Україні, і хто саме
10. Місце навчання та/або роботи
11. Які успіхи в навчанні у вас (в середньому)
12. Як проводите вільний час (вказати інтереси, заняття, хобі)
13. Чи є у вас друзі
14. Скільки у вас друзів приблизно
15. Якими мовами ви спілкуєтеся з друзями
16. Чи підробляєте ви, і якщо так, то ким, де
17. Ви хотіли б після війни повернутися в Україну (якщо виїхали)
18. Хотіли б ваші батьки після війни повернутися до України (якщо виїхали)

Додаток Б

Результати методики Адаптивність згідно віку

Показники		Вік_гр	
		13-15	16-18
		%	%
Адаптивність			
Поведінкова регуляція	низький рівень	100%	88%
	середній рівень	0%	6%
	вище середнього рівень	0%	6%
	високий рівень	0%	0%
Комунікативний потенціал	низький рівень	55%	38%
	середній рівень	45%	56%
	вище середнього рівень	0%	6%
	високий рівень	0%	0%
Моральна нормативність	низький рівень	55%	41%
	середній рівень	45%	53%
	вище середнього рівень	0%	6%
	високий рівень	0%	0%
Особистісний адаптивний потенціал	низький рівень	100%	94%
	середній рівень	0%	6%
	вище середнього рівень	0%	0%
	високий рівень	0%	0%

Додаток В

Результати методики Адаптивність згідно статі

Показники		Стать	
		дівчата	хлопці
		%	%
Адаптивність			
Поведінкова регуляція	низький рівень	97%	90%
	середній рівень	0%	7%
	вище середнього рівень	3%	3%
	високий рівень	0%	0%
Комунікативний потенціал	низький рівень	42%	50%
	середній рівень	55%	47%
	вище середнього рівень	3%	3%
	високий рівень	0%	0%
Моральна нормативність	низький рівень	55%	40%
	середній рівень	45%	53%
	вище середнього рівень	0%	7%
	високий рівень	0%	0%
Особистісний адаптивний потенціал	низький рівень	97%	97%
	середній рівень	3%	3%
	вище середнього рівень	0%	0%
	високий рівень	0%	0%

Результати методики Адаптивність згідно проживання

Показники		Проживання	
		в Україні	у Європі
		%	%
Адаптивність			
Поведінкова регуляція	низький рівень	93%	94%
	середній рівень	0%	6%
	вище середнього рівень	7%	0%
	високий рівень	0%	0%
Комунікативний потенціал	низький рівень	43%	48%
	середній рівень	50%	52%
	вище середнього рівень	7%	0%
	високий рівень	0%	0%
Моральна нормативність	низький рівень	43%	52%
	середній рівень	53%	45%
	вище середнього рівень	3%	3%
	високий рівень	0%	0%
Особистісний адаптивний потенціал	низький рівень	93%	100%
	середній рівень	7%	0%
	вище середнього рівень	0%	0%
	високий рівень	0%	0%

Додаток Д

Результати дослідження за методикою діагностики міжособистісних стосунків Лірі згідно віку

Показники		Вік_гр	
		13-15	16-18
Тип міжособистісних відносин Лірі		Кількість	Кількість
Авторитарний	низька адаптивна поведінка	11	9
	помірна адаптивна поведінка	9	7
	екстремальна поведінка	6	13
	паталогічна поведінка	5	3
Егоїстичний	низька адаптивна поведінка	8	9
	помірна адаптивна поведінка	14	19
	екстремальна поведінка	9	4
	паталогічна поведінка	0	0
Агресивний	низька адаптивна поведінка	3	8
	помірна адаптивна поведінка	11	12
	екстремальна поведінка	15	11
	паталогічна поведінка	2	1
Підозрілий	низька адаптивна поведінка	7	10
	помірна адаптивна поведінка	6	7
	екстремальна поведінка	9	9

	паталогічна поведінка	9	6
Підпоріdkований	низька адаптивна поведінка	3	7
	помірна адаптивна поведінка	15	15
	екстремальна поведінка	7	4
	паталогічна поведінка	6	6
Залежний	низька адаптивна поведінка	5	8
	помірна адаптивна поведінка	20	11
	екстремальна поведінка	6	10
	паталогічна поведінка		3
Доброзичливий	низька адаптивна поведінка	9	3
	помірна адаптивна поведінка	7	11
	екстремальна поведінка	15	13
	паталогічна поведінка	0	5
Альтруїстичний	низька адаптивна поведінка	10	7
	помірна адаптивна поведінка	6	5
	екстремальна поведінка	12	11

	паталогічна поведінка	3	9

**Результати дослідження за методикою діагностики міжособистісних
стосунків Лірі згідно статі**

Тип міжособистісних відносин Лірі		дівчата	хлопці
Авторитарний	низька адаптивна поведінка	10	10
	помірна адаптивна поведінка	7	9
	екстремальна поведінка	10	9
	паталогічна поведінка	6	2
Егоїстичний	низька адаптивна поведінка	7	10
	помірна адаптивна поведінка	16	17
	екстремальна поведінка	10	3
	паталогічна поведінка		
Агресивний	низька адаптивна поведінка	4	7
	помірна адаптивна поведінка	12	11
	екстремальна поведінка	14	12
	паталогічна поведінка	3	
Підозрілий	низька адаптивна поведінка	11	6

	помірна адаптивна поведінка	7	6
	екстремальна поведінка	8	10
	паталогічна поведінка	7	8
Підпорідкова ний	низька адаптивна поведінка	7	3
	помірна адаптивна поведінка	20	10
	екстремальна поведінка	2	9
	паталогічна поведінка	4	8
Залежний	низька адаптивна поведінка	8	5
	помірна адаптивна поведінка	17	14
	екстремальна поведінка	6	10
	паталогічна поведінка	2	1
Доброзичлиий	низька адаптивна поведінка	5	7
	помірна адаптивна поведінка	9	9
	екстремальна поведінка	17	11
	паталогічна поведінка	2	3
Альтруїстичн	низька адаптивна поведінка	11	6

ий	помірна адаптивна поведінка	5	6
	екстремальна поведінка	10	13
	паталогічна поведінка	7	5

**Результати дослідження за методикою діагностики міжособистісних
стосунків Лірі згідно місця проживання**

		Проживання	
		в Україні	у Європі
Тип міжособистісних відносин Лірі		Кількість	Кількість
Авторитарний	низька адаптивна поведінка	11	9
	помірна адаптивна поведінка	8	8
	екстремальна поведінка	7	12
	паталогічна поведінка	4	4
Егоїстичний	низька адаптивна поведінка	9	8
	помірна адаптивна поведінка	15	18
	екстремальна поведінка	6	7
	паталогічна поведінка		
Агресивний	низька адаптивна поведінка	6	5
	помірна адаптивна поведінка	11	12
	екстремальна поведінка	12	14
	паталогічна поведінка	1	2

Підозрілий	низька адаптивна поведінка	9	8
	помірна адаптивна поведінка	8	5
	екстремальна поведінка	8	10
	паталогічна поведінка	5	10
Підпорідкований	низька адаптивна поведінка	6	4
	помірна адаптивна поведінка	14	16
	екстремальна поведінка	4	7
	паталогічна поведінка	6	6
Залежний	низька адаптивна поведінка	7	6
	помірна адаптивна поведінка	15	16
	екстремальна поведінка	7	9
	паталогічна поведінка	1	2
Доброзичливий	низька адаптивна поведінка	5	7
	помірна адаптивна поведінка	10	8
	екстремальна поведінка	14	14

	паталогічна поведінка	1	4
Альтруїстичний	низька адаптивна поведінка	8	9
	помірна адаптивна поведінка	5	6
	екстремальна поведінка	12	11
	паталогічна поведінка	5	7

Результати дослідження за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд згідно віку

		Вік_гр	
		13-15	16-18
Соціально-психологічна адаптація		Кількість	Кількість
Адаптивність	низькі показники	1	
	зона невизначеності	30	30
	високі показники		2
Деадаптивність	низькі показники	6	12
	зона невизначеності	25	19
	високі показники		1
Прийняття себе	низькі показники	2	3
	зона невизначеності	24	20
	високі показники	5	9
Неприйняття себе	низькі показники	9	15
	зона невизначеності	22	16
	високі показники		1
Прийняття		4	2

інших	показники		
	зона невизначеності	25	27
	високі показники	2	3
Неприйняття інших	низькі показники	7	14
	зона невизначеності	24	17
	високі показники		1
Емоційний комфорт	низькі показники	3	3
	зона невизначеності	28	28
	високі показники		1
Емоційний дискомфорт	низькі показники	7	12
	зона невизначеності	22	19
	високі показники	2	1
Внутрішній контроль	низькі показники	31	30
	зона невизначеності		2
	високі показники	6	14
Зовнішній	низькі показники	25	17

контроль	зона невизначеності		1
	високі показники	11	8
Домінування	низькі показники	19	20
	зона невизначеності	1	4
	високі показники		4
Відомість	низькі показники	31	26
	зона невизначеності		2
	високі показники	2	3
Ескапізм	низькі показники	29	28
	зона невизначеності		1
	високі показники		1

Додаток К

Результати дослідження за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд згідно статі

Соціально-психологічна адаптація		Дівчата	Хлопці
Адаптивність	низькі показники		1

	зона невизначеності	33	27
	високі показники		2
Деадаптивніс ть	низькі показники	12	6
	зона невизначеності	21	23
	високі показники		1
Прийняття себе	низькі показники	2	3
	зона невизначеності	22	22
	високі показники	9	5
Неприйняття себе	низькі показники	15	9
	зона невизначеності	18	20
	високі показники		1
Прийняття інших	низькі показники	3	3
	зона невизначеності	27	25
	високі показники	3	2
Неприйняття інших	низькі показники	14	7
	зона невизначеності	19	22

	високі показники		1
Емоційний комфорт	низькі показники	3	3
	зона невизначеності	30	26
	високі показники		1
Емоційний дискомфорт	низькі показники	11	8
	зона невизначеності	21	20
	високі показники	1	2
Внутрішній контроль	низькі показники	33	28
	зона невизначеності		2
	високі показники	13	7
Зовнішній контроль	низькі показники	20	22
	зона невизначеності		1
	високі показники	11	8
Домінування	низькі показники	22	17
	зона невизначеності		5
	високі показники	2	2

Відомість	низькі показники	31	26
	зона невизначеності		2
	високі показники	2	3
Ескапізм	низькі показники	31	26
	зона невизначеності		1
	високі показники		1

Додаток Л

Результати дослідження за методикою діагностики соціально-психологічної адаптації Роджерса-Даймонд згідно проживання

		Проживання	
		в Україні	у Європі
Соціально-психологічна адаптація		Кількість	Кількість
Адаптивність	низькі показники		1
	зона невизначеності	30	30
	високі показники		2
Деадаптивність	низькі показники	9	9
	зона невизначеності	21	23
	високі показники		1
Прийняття себе	низькі показники	2	3
	зона невизначеності	22	22
	високі показники	6	8
Неприйняття себе	низькі показники	12	12
	зона невизначеності	18	20
	високі показники		1
Прийняття		2	4

інших	показники		
	зона невизначеності	26	26
	високі показники	2	3
Неприйняття інших	низькі показники	10	11
	зона невизначеності	20	21
	високі показники		1
Емоційний комфорт	низькі показники	3	3
	зона невизначеності	27	29
	високі показники		1
Емоційний дискомфорт	низькі показники	9	10
	зона невизначеності	20	21
	високі показники	1	2
Внутрішній контроль	низькі показники	30	31
	зона невизначеності		2
	високі показники	9	11
Зовнішній	низькі показники	21	21

контроль	зона невизначеності		1
	високі показники	8	11
Домінування	низькі показники	22	17
	зона невизначеності		5
	високі показники		4
Відомість	низькі показники	30	27
	зона невизначеності		2
	високі показники	3	2
Ескапізм	низькі показники	27	30
	зона невизначеності		1
	високі показники		1

Додаток М

Результати тесту життєстійкості Мадді згідно віку

		Вік_гр	
		13-15	16-18
Життєстійкість		Кількість	Кількість
Залучення	низький рівень	20	11
	середній рівень	8	16

	високий рівень	3	5
Контроль	низький рівень	19	10
	середній рівень	11	17
	високий рівень	1	5
прийняття ризиків	низький рівень	24	14
	середній рівень	7	17
	високий рівень		1
Життєстійкість	низький рівень	21	10
	середній рівень	8	17
	високий рівень	2	5

Додаток Н**Результати тесту життєстійкості Мадді згідно статі**

Життєстійкість		Дівчата	Хлопці
Залучення	низький рівень	17	14
	середній рівень	12	12
	високий рівень	4	4
Контроль	низький рівень	16	13
	середній рівень	13	15
	високий рівень	4	2
прийняття ризиків	низький рівень	17	21
	середній рівень	16	8
	високий рівень		1
Життєстійкість	низький рівень	16	15
	середній рівень	13	12
	високий рівень	4	3

Додаток О**Результати тесту життєстійкості Мадді згідно проживання**

Життєстійкість		в Україні	у Європі
		Кількість	Кількість
Залучення	низький рівень	14	17
	середній рівень	11	13
	високий рівень	5	3
Контроль	низький рівень	13	16

	середній рівень	13	15
	високий рівень	4	2
прийняття ризиків	низький рівень	19	19
	середній рівень	11	13
	високий рівень		1
Життєстійкість	низький рівень	15	16
	середній рівень	11	14
	високий рівень	4	3

Додаток П

Кореляційний аналіз для групи підлітків 13-15 років

	ас за кордон ом	Ч_Поведі нкова регуляц ія	А_Кому нікативн ий потенці ал	А_Морал ьна нормат ивність	А_Особи стісний адаптац ійний потенці ал	Л_Егоїст ичний	Л_Підозр ільний	Л_Підпо рядкова ний	Л_Залуче ння	Ж_Контр оль	Ж_Прийн яття_ри зику	Ж_Життє стійкіст ь
Л_Егоїст ичний	0,543*											
Л_ружельо бність					0,360*							
С_ПА_Ада птивні сть		0,517**	0,416*	0,629**		0,372*			0,739**	0,714**	0,677**	0,735**
С_ПА_Де задапти вність		0,603**	0,515**	0,570**					0,755**	0,697**	0,673**	0,736**
С_ПА_Пр ийняття себе		0,518**	0,441*	0,630**					0,721**	0,670**	0,620**	0,699**

ПА_Не прийня ття себе	С	0,501**	0,438*	0,548**				0,691**	0,650**	0,591**	0,672**
ПА_Пр ийняття інших	С	,560**	,413*	,513**	0			,673**	,636**	,626**	,667**
ПА_Не прийня ття інших	С	0,591**	0,515**	0,529**		0,355*	0	0,749**	0,687**	0,697**	0,736**
ПА_Ем оційни й комфор т	С	,475**	,344*	,708**	0			,699**	,654**	,550**	,666**
ПА_Ем оційни й диском форт	С	0,662**	0,502**	0,572**				0,759**	0,672**	0,662**	0,726**
ПА_Вн утрішні й контро ль	С			,449*	0	0,361*		,519**	,593**	,591**	,575**
ПА_Зов нішний контро ль контро ль	С	0,628**	0,561**	0,553**		0,355*	0	0,739**	0,696**	0,684**	0,731**
ПА_До мінуван ня	С	,479**	,494**		0			,542**	,594**	,509**	,566**
ПА_Від омість	С	0,388*	0,363*	0,383*		0,378*	0,361*	0,433*	0,445*	0,373*	0,434*
ПА_Ес капізм (відхід від пробле м)	С	0,602**	0,523**	0,408*				0,640**	0,537**	0,593**	0,611**

ПА_I_Адаптація	С	0	0	0					0	0	0	0
		,589**	,500**	,607**					,770**	,733**	,693**	,759**
ПА_I_Самоприйняття	С	0	0	0					0	0	0	0
		,587**	,497**	,592**					,764**	,729**	,693**	,755**
ПА_I_Прийняття інших	С	0	0	0					0	0	0	0
		,588**	,500**	,611**					,770**	,734**	,692**	,760**
ПА_I_Емоційний комфорт	С	0	0	0					0	0	0	0
		,589**	,500**	,607**					,770**	,733**	,693**	,759**
ПА_I_Інтернальність	С	0	0	0					0	0	0	0
		,588**	,498**	,597**					,766**	,730**	,693**	,757**
ПА_I_Прагнення до домінування	С	0	0	0					0	0	0	0
		,585**	,498**	,622**					,769**	,734**	,688**	,758**

Додаток Р

Кореляційний аналіз для групи підлітків 16-18 років

	ас за кордо ном	Пове дінков а регуля ція	А_Кому нікатив ний потенц іал	А_Особ ий адапта ційний потенц іал	П_Авто ритарн ий	П_Егоїс тичний	П_Агрес ивний	П_Підоз рільний	П_Підпо рядков аний	П_Залеж ний	П_Добр озичли вий	П_омінув ання	Д_Залуч ення	Ж_Конт роль	Ж_Прий няття ризику	Ж_Житт естійкі сть
А_Поведінкова регуляція													0,632* *	0,677* *	0,685* *	0,688* *
А_Комунікативний потенціал													0,767* *	0,781* *	0,812* *	0,815* *

А_Особистісний адаптаційний потенціал														0,356*	0
Л_Доброзичливий	0,550*														
СПА_Адаптивність												0,454*		0,364*	0
СПА_Деадаптивність		0,351*	0,409*		0,356*	0,448*		0,431*			0,398*	0,457*	0,387*	0,520*	0,466*
СПА_Прийняття себе					0,368*	0,350*		0,370*				0,413*			
СПА_Неприйняття себе			0,354*		0,362*			0,365*				0,431*	0,354*	0,449*	0,425*
СПА_Прийняття інших												0,452*		0,385*	0
СПА_Неприйняття інших		0,366*	0,442*		0,375*			0,360*				0,489*	0,382*	0,489*	0,469*
СПА_Емоційний комфорт								0,109							
СПА_Емоційний дискомфорт			0,408*		0,414*						0,388*	0,493*	0,367*	0,523*	0,474*
СПА_Внутрішній контроль															
СПА_Зовнішній контроль			0,394*		0,477*			0,433*	0,402*		0,378*	0,504*	0,408*	0,527*	0,495*
СПА_Домінування	0,477*														
СПА_Відомість		0,369*			0,518*	0,440*		0,362*	0,493*			0,527*		0,426*	
СПА_Ескапізм (відхід від проблем)		0,368*	0,408*		0,358*			0,532*			0,408*			0,511*	0,385*
СПА_I_Адаптація					0,434*			0,370*				0,530*	0,406*	0,528*	0,505*
СПА_I_Самоприйняття			0,366*		0,437*			0,365*			0,350*	0,538*	0,419*	0,548*	0,518*
СПА_I_Прийняття інших					0,433*			0,372*				0,526*	0,400*	0,520*	0,499*

СПА_I_Емоційний комфорт					0,434*			0,370*			0,530*	0,406*	0,528*	0,505*
СПА_I_Інтернальність		0,361*			0,437*			0,366*			0,536*	0,415*	0,542*	0,515*
СПА_I_Прагнення до домінування					0,429*			0,375*			0,516*	0,386*	0,499*	0,484*

Додаток С

Однофакторный ANOVA (однофакторный дисперсионный анализ) F критерій Фішера
ANOVA

Показники		Сумма квадратов	ст.св.	Средни й квадрат	F	p			
А_Поведінкова регуляція	Межд у груп ами	7,0	1,0	7,0	3,91	0,050	в Україні	2,2	0,2
	Внутр и груп	222,7	124,0	1,8			у Європі	1,7	0,1
Л_Підозрілий	Межд у груп ами	94,1	1,0	94,1	4,91	0,029	в Україні	7,6	0,5
	Внутр и груп	2377,2	124,0	19,2			у Європі	9,4	0,6